

OSMANLI DÖNEMİNDE BELVİRAN KAZASI'NDA TASAVVUF, TEKKE ve ZAVİYELER

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ*
Güler SİLAY**

Öz

Türklerin keşif hareketleri sayesinde yabancıları olmadıkları, her bakımdan elverişli ve güvenli olduğunu bildikleri Anadolu topraklarına yoğun olarak yerleşmeleri Malazgirt Savaşı (1071) sonrasında gerçekleşmiştir. Özellikle önemli bir güç unsuru olarak ortaya çıkan Selçuklularla birlikte birbiri ardınca devam eden göçler sayesinde Anadolu, hızlı bir Türkleşme ve İslamlaşma sürecine girmiştir. Siyasi ve içtimai istikrarın hemen hemen sağlandığı bu coğrafyanın daimî bir Türk toprağı haline getirilmesinde göçlerle Anadolu'ya gelen âlim, şeyh ve dervişlerin rolü büyüktür. Tarikat ehli bu unsurlar Orta Asya'da filizlenen tasavvufi faaliyetler neticesinde toplum hayatı üzerinde önemli etkiler bırakmışlardır. Tasavvuf cereyanları, XII. yüzyıldan itibaren başkent Konya ve çevresinde yaygınlaşmaya başlamış, bu harekete mensup kişilerce devletin de desteğiyle farklı tarikatlarla bağlı çok sayıda tekke ve zaviye inşa edilmiştir. Selçuklular döneminden itibaren bir Türk-İslam yerleşim bölgesi olan Belviran Kazası'nda tasavvuf hareketinin bir yansıması olarak ismi belirtilmeyen üç köyle birlikte 28 köyde toplam 34 tekke ve zaviye bulunuyordu. Bunlardan dördü Yesevilik, biri Mevlevilik ve ikisi Halvetilik tarikatları ile bağlantılı tasavvuf yapıları idi.

Anahtar kelimeler: Anadolu, Belviran, Tasavvuf, Yesevilik, Mevlevilik ve Halvetilik, Tekke, Zaviye

Sufism, Islamic Monasteries and Zawiyahs in Belviran Town During Ottoman Period

Abstract

The Turks were familiar with the Anatolia through their discoveries to this advantageous and safe land and they were settled into the Anatolia after the Battle of Malazgirt (1071). The Anatolia entered into a fast process of Turkization and Islamization because of the continuous migrations of the Seljuks who appeared as an important power factor. The migrated scholars, sheiks and dervishes had an important role to turn this geography into a permanent Turkish Land where political and social consistency were provided. Those cult competents had an significant influence over the community life as a result of sufistic activities arised in Central Asia. As from XII. century, the sufism

* NEÜ. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Konya.

** NEÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Konya.

movements spread in the capital Konya and surroundings and a large number of monasteries and zawayahs of different cults had been built by the members of this movement with the aid of the government. As a reflection of the sufism movement, there were 34 monasteries and zawayahs in 28 villages and three unspecified villages of Belviran town which was a Turkish-Islam residential area since Seljuk period. Those were sufi buildings and four of them were belong to Yesevi Cult, one of them was belong to Mevlevi Cult and two of them were belong to Halveti Cult.

Keywords: Anatolia, Belviran, Sufism, Yesevi, Mevlevi and Halveti Cults, Monasteries, Zawiya.

1. Giriş

Türkler Müslüman olduktan sonra Orta Asya'dan değişik nedenlerle Anadolu'ya gelmişlerdir. Bunlardan biri XIII. yüzyıl başlarında Moğol istilası yüzünden yaşanan göçlerdir. Bu sırada göçmenlerle gelen birçok şeyh Anadolu'da tasavvufun temellerini atarak bölgenin Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamışlardır. Uzun süren bu kültürel yapılanma Osmanlı döneminde tamamlanmış, neticede Anadolu'da birçoğu tarikatlara bağlı tekke ve zaviyeler yaygınlaşmıştır. Bu makalede Orta Anadolu'ya yapılan mutasavvıf göçlerinin Belviran Kazası'na etkileri ile buna bağlı olarak kurulan tekke ve zaviyeler Osmanlı Arşiv belgeleri ışığında incelenecektir.

Bazı belgelerde "tekye"¹olarak geçen tasavvuf yapısı, günümüz Türkçesi'nde "tekke" şeklinde telaffuz edilmektedir. Kelime köken bakımından Farsça kökenli olup dayanma, dayanacak yer anlamlarına gelir². Uygulamada ise tekke, tarikat mensuplarının barındıkları, ibadet ve zikir yaptıkları, bunun için sürekli olarak kaldıkları mekânlardır³. İlk ortaya çıktığında küçük bir odadan ibaretken zamanla değişik mimari özellikleri ve birimleri içine alan, daha çok şehir merkezleri ile kasabalarda bulunan tekkeler, değişen şartlara göre farklı büyüklüklerde inşa edilmiş, yapının işlev durumuna göre zaviye, hânkah, dergâh, ribat, âsitâne, buk'a, düveyre, savmaa, mihrap, tevhidhâne ve harâbat gibi isimlerle anılmışlardır⁴.

Kelime anlamı itibariyle hücre, küçük oda demek olan zaviyeler ise çoğunlukla zaviyedar olarak görevli bir şeyhe tahsis edilen küçük kapsamlı tasavvuf yapılarıdır⁵. Sosyal ve dinî olayların ortaya çıkardığı birer kültür müesseseleri olarak zaviyeler ıssız yerlerde iskân politikası dâhilinde Türklerin

¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri, (Kısaltma: VAD), no: 1133, vr. 86b-87a; no: 1140, vr. 98a; no: 1079, vr. 117a; no: 1097, vr. 99b.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s. 445.

³Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", *Türk Tasavvuf Araştırmaları*,(Kısaltma: *Tekke ve Zaviyeler*), Konya 2005, s. 367.

⁴Mustafa Kara, "Tekke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Kısaltma: *DİA*), XL, İstanbul 2011, s. 368-369.

⁵Pakalın, *aynı eser*, III, s. 648.

yerleşme ve teşkilatlanma merkezleri olmuşlardır⁶. Değişik bölgelerden gelen göçmen dervişlerin bir kısmı Bizans sınırına yakın yerlerde yurt açmak ve fütühatla meşgul olmak için boş ve tenha yerlere yerleşmişler, harap yerlerin bayındır hale gelmesinde önemli roller üstlenmişlerdir⁷. Bu müesseseler sayesinde disiplin altına alınan Türk göçmenlerinin zamanla zaviyenin etrafına kalıcı olarak yerleştirilmeleri sonucunda yeni köy ve kasabalar ortaya çıkmıştır⁸. Anadolu'ya yerleşen muhacirlerin önderleri olan şeyhler, kendilerine tahsis edilen sahipsiz topraklardan elde ettikleri tarım gelirlerini din farkı gözetmeksizin zaviyeye uğrayan yolcuların yeme ve barınmaları için harcamışlardır⁹. Bunun için zaviyeler genellikle şehir ve kasabalardan uzak, ticari önemi olmayan yollar üzerinde ve daha çok tehlikeli geçitlerde kurulmuş, devletin vereceği hizmetler vakıflar vasıtasıyla ücret alınmadan dervişler tarafından yürütülmüştür¹⁰. Dervişlerin sürekli olarak kaldıkları tekkelerden farklı olarak yolcular zaviyelerde kısa süre kalırlardı.

2. Belviran Kazası'da Tasavvuf, Tekke ve Zaviyeler

2.1. Tasavvuf

Dört halife döneminden itibaren İslam devletinin sınırları hızlı bir genişleme sürecine girdi. Fethedilen yerlerden elde edilen ganimetler Müslüman Arapları ekonomik bakımdan büyük ölçüde rahatlatırken elde edilen maddi imkânlar bir süre sonra İslami esaslardan uzaklaşmalarına neden oldu. Bu durumdan rahatsız olanlar, İslamiyet'e uygun bir yaşam tarzı oluşturmak amacıyla tasavvufa yöneldiler. Başlangıçta kişisel bir davranış biçimi olarak ortaya çıkan tasavvuf zamanla büyük kitleleri etkisi altına aldı ve ortaya konan eserlerle İslami ilimlerde olduğu gibi kısa sürede kendine özgü kuralları olan bir disiplin haline geldi¹¹. Bununla birlikte İslam düşünce tarihinde tasavvuf anlayışının sistemleşerek tarikatlar halinde ortaya çıkması ise X. ve XI. yüzyıllar arasında gerçekleşti. Tasavvufi düşünce sisteminin meşruiyet kazanması Kuşeyrî (ö. 1072), Hucvirî (ö. 1072), Pezdevî (ö. 1089) ve İmam-ı Gazâlî (ö. 1111) gibi ulema sayesinde hızlanmıştır¹².

Türklerin Orta Asya'da IX. yüzyılda İslamiyet'i kabul etmeleri, tasavvuf tarihi açısından bir dönüm noktası olmuş¹³, bu sistemin Anadolu'da

⁶Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I, İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, (Kısaltma: VD), S. 2 (1942), s. 294-302.

⁷Saim Savaş, *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*, İstanbul 1992, s. 100.

⁸Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul 1980, s. 150-151.

⁹Barkan, *aynı yer*.

¹⁰Küçükdağ, *Tekke ve Zaviyeler*, s. 367.

¹¹Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde Konya'nın Tasavvufi Hayatına Kısa bir Bakış", *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, (Kısaltma: *Tasavvuf*), Konya 2005, s. 355.

¹²Kadir Özköse, "Selçuklular Döneminde Tasavvuf İlminin Gelişim Seyri", *II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Selçuklularda Bilim ve Düşünce*, I, Konya 2013, s. 339-340.

¹³Küçükdağ, *Tasavvuf*, s. 355.

yaygınlaşması bölgeye yapılan Türk göçleri sonucunda vuku bulmuştur. Anadolu'ya Malazgirt Savaşı'ndan sonra başlayan ve XIV. yüzyıla kadar devam eden Türk göçleri iki safhada gerçekleşmiştir. XIII. yüzyılın başlarında Karahitaylar ve Harizmler arasında yaşanan mücadeleler nedeniyle ve yine aynı dönemde Büyük Selçukluların Harizmler tarafından yıkılması üzerine başlayan nüfus hareketlerinden birincisi, bölge halkının büyük çoğunluğunun Anadolu'ya göç etmesi şeklinde sonuçlanmıştır. İkincisi ise XIII. yüzyılın ortalarına doğru yaşanan Moğol istilasıdır. Cengiz'in Türkistan'dan başlayarak batıya yönelmesi ile birlikte yaşanan kitlesel göçlerin yönü Ön Asya ile Anadolu'ya doğru olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde geniş tasavvufi düşüncelerle donanımlı şeyhler ve dervişlerle, daha çok şifahi ve eski inanç tarzlarının hâkim olduğu dönemin popüler tasavvuf çevrelerine mensup olan sofiler göç ettikleri Anadolu'da tasavvufi hayatın temellerini atmışlardır. Ayrıca İslam âlemince tanınan bazı mutasavvıflar önemli kültür merkezi niteliğinde olan şehirlerde aydın ve bürokratlardan oluşan tabaka arasında kendi tasavvufi fikirlerini yaymaya çalışmışlardır¹⁴. Sofiler ise daha çok şehir ve kırsal kesimlerde, göçebe ve yarı göçebe Türkmenler arasında faaliyet göstererek onlar üzerinde etkili olmuşlardır¹⁵.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya, dönemin ünlü mutasavvıflarını kendine çeken dönemin önemli bir kültür merkezlerinden biri idi. Karamanoğulları'na kadar bu özelliğini sürdürerek adeta Anadolu'nun sofiler merkezi haline gelmiştir. Türk tasavvuf önderleri için şehir dışında tesis edilen tekke ve zaviyeler ilk dönemde misafirlerin barındıkları yerler iken, Moğol istilasının ardından kimileri herhangi bir tarikata intisap etmiş dervişlerin sürekli kaldıkları yerlere dönüşmüşlerdir. Tekke ve zaviyeler, tarikat merkezi olma özelliğini Karamanoğulları döneminde de devam ettirmiştir¹⁶.

Farklı bölgelerden Anadolu'ya göç eden şeyh ve dervişler gerek fetihlere katılarak gerekse yerleştikleri boş ve tenha yerlerle köylere yerleşip ziraat ve hayvancılık yaparak buldukları bölgeleri imar etmiş; Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna büyük katkılarda bulunmuşlardır. Bu sayede yöneticilerin güven ve takdirini kazanan sofiler devlet tarafından himaye edilmişlerdir. Tarikat şeyhlerinin kazandığı bu güven devlet adamlarının tasavvufa yönelmelerine ve onların desteğini almalarına sebep teşkil etmiştir. Nitekim şeyhlere faaliyetleri için berat verildiği, bazıları için tekke ve zaviyeler inşa edilerek vakıflar tahsis edildiği, bazı vergilerden muaf tutuldukları, hatta hazineden kendilerine maaş

¹⁴Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyılda)*, İstanbul 2003, s. 17; Ahmet Kartal, "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Tasavvuf", *Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 2010, s. 332.

¹⁵ Öngören, *aynı eser* s. 17; Kartal, *aynı yer*.

¹⁶ Küçükdağ, *aynı yer*.

bağlandığı bilinmektedir¹⁷. Bu durum çeşitli tarikatların ülkede yayılmasını kolaylaştırmıştır.

Kuruluş döneminden sonra kendilerini çeşitli sanat ve meslek dallarında geliştiren sofilerin arasında medrese eğitimi almış veya zahiri ilimleri bir şekilde tahsil etmiş olanlar da bulunuyordu. Öyle ki fetih döneminde himaye edilen Babailer ve Batınî tarikatları yerine, XV. yüzyılda içlerinde medrese mezunu şeyhlerin bulunduğu, kültür seviyesi yüksek kesime hitap eden Zeynilik, Halvetilik, Kadirilik, Nakşibendilik ve Mevlevilik gibi Sünni tarikatlar öne çıkmaya başlamıştır. Şah İsmail'in Anadolu'yu ele geçirmek amacıyla Şii kökenli tarikatları kullanması ilmi tarikatçılığın önemini daha da artırarak yaygınlaşmasını sağlamıştır¹⁸.

Belviran Kazası'nda tekkeleri bulunan üç tarikatın etkin olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; Yesevilik, Mevlevilik ve Halvetilik olup aşağıda kısaca incelenecektir.

2.1.1. Yesevilik

Yesevilik, Hoca Ahmed Yesevi'nin (ö. 1166) fikirleri etrafında oluşan bir tasavvuf yolu ve düşüncesidir. Batı Türkistan'daki önemli bir yerleşim merkezi olan Sayram kasabasında doğan Ahmed Yesevi'nin Yusuf Hemedâni'ye (1048-1140) intisap etmesi ve onun halifelerinden olması nedeniyle XI. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu tahmin edilmektedir. Tahsiline Yesi'de başlamış; Buhara'ya giderek burada dönemin önde gelen âlim ve mutasavvıflarından Şeyh Yusuf Hemedânî'ye intisap etmiştir. Hemedânî'nin vefatıyla irşad mevkiine Abdullah-ı Berkî, Şeyh Hasan-ı Endakî'den sonra 1160 tarihinde üçüncü halife olarak oturmuştur¹⁹. Tarikatına "Yeseviyye" denilmekle birlikte Sultan lakabından dolayı "Sultaniyye", cehrî zikir yapmaları nedeniyle "Cehriyye", tarikata bağlı olanların çoğunun Türk olması nedeniyle "Silsile-i Meşâyihi-i Türk" de denilmiştir²⁰.

Yesevilik'in Orta Asya'da önce Seyhun çevresi ile Taşkent ve civarında gelişme gösterdiği, Harezm'de yayılma sahası bularak Maverâünnehir'de gücünü artırdığı sanılmaktadır. Orta Asya'dan sonra halifeleri vasıtasıyla varlığını Anadolu'da devam ettiren tarikatın Anadolu'da yayılışı Moğol istilası nedeniyle yeni bir ivme kazanmış²¹; kısa sürede konar-göçer Türk boylarının hayat tarzları, inanç ve gelenekleri ile düşünce biçimlerine uyum sağlamıştır²².

¹⁷Reşat Öngören, "Osmanlıda Sûfilerin Farklı Toplum Kesimleriyle İlişki Tarzları", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 3 (1999), s. 10-12.

¹⁸Küçükdağ, *Tasavvuf*, s. 356.

¹⁹Kemal Eraslan, "Ahmed Yesevî", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 159-160.

²⁰Necdet Tosun, "Yeseviyye", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 487.

²¹Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1991, s. 57-58, 117.

²²Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı: Alevilik'in Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul 1996, s. 69.

Orta Asya'dan Anadolu'ya göçlerin önemli merkezlerinden biri, başkent olduğu için Konya ve çevresidir. Buraya en yakın iskân sahası durumundaki Belviran Kazası, Yeseviliğin Anadolu'da etkili olduğu yerlerden biridir. Ahmed Yesevi'nin müritlerinden olan Şeyh Hocenti ve kardeşi Şeyh Şekerim Dede, Özbekistan'ın Aral Gölü çevresinde bulunan Hocent şehrinde muhtemelen XIII. yüzyılın ikinci yarısında gelerek bu kazaya bağlı Kuzviran ve Alibeyhüyüğü köylerinde kurdukları zaviyelerde Yeseviliğin bölgede yaygınlaşmasını sağlamışlardır²³. Arşiv belgeleri, aşağıda tekke ve zaviyeler konusu incelenirken değinileceği üzere, Hocenti'ye ait tekkelerin bölgede önemli bir tasavvufi unsur olduğuna işaret etmektedir.

2.1.2. Mevlevilik

Horasan'ın Belh şehrinde 6 Rebiyülevvel 604/30 Eylül 1207 yılında dünyaya gelen Mevlâna Celâleddin-i Rumi, Mevleviyye tarikatının kurucusudur. Babası Bahaeddin Veled (ö. 1231) Kübreviyye Tarikatı müritlerinden olup²⁴ Moğol istilası sırasında babasıyla birlikte 1236'da önce Karaman'a, ardından Konya'ya gelmiştir. Şems-i Tebrizi'nin yanı sıra Kübreviliğin ve Muhyiddin Arabî'nin etkisinde kalarak kendine has üslubu ile bunların fikirlerini yorumlamış, Mevlevilik olarak şöhret bulan bir tasavvuf anlayışı ortaya koymuştur. Onun görüşleri gayrimüslimler de dâhil olmak üzere halktan çeşitli kesimleri etkilemiş, Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat (1220-1237) ile dönemin ileri gelen devlet adamları ve aydınlar arasında itibar görmüştür²⁵.

Mevlevilikte Hüsameddin Çelebi (ö. 1283) ile başlayan tarikatlaşma faaliyetleri Sultan Veled (1226-1312) ile devam etmiştir. Sultan Veled'in irşat makamını oğlu Ulu Arif Çelebi'ye (1271-1319) bırakması tarikat için bir dönüm noktası olmuş, sonraki dönemlerde Mevlevilik, Çelebi unvanıyla anılan Mevlâna'nın soyundan gelen şeyhler tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Konya'da kurulan Mevlâna Dergâhu tarikatın merkezi haline getirilmiş; Mevlevi şeyhleri ile Mevlâna ailesine mensup olan çelebiler vasıtasıyla Anadolu'da Beylikler döneminde hızla yayılmıştır. Mevlevilik esas Osmanlı Devleti'nde etkili olmuş; Afyon, Kütahya ve İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerde Mevlevihane adı verilen çok sayıda tekke inşa edilmiştir²⁶. Bunun dışında daha küçük yerleşim yerlerinde Mevlevi zaviyeleri de bulunuyordu. Nitekim arşiv belgelerinden Belviran Kazası'nda Mevleviliğin XVIII. yüzyılın ilk yarısında etkili bir tarikat olduğu bu bölgede bulunan Dinek köyündeki Abdülcebbar Zaviyesi'ne Mevlâna'nın soyundan gelenlerin zaviyedar olarak atanmasından

²³Ahmet Şeref Ceran, "Konya Alibeyhüyüğü Kuzviran (Kuzören) Şeyh Hocenti Zaviyesi Vakfiyesi", *Türk Araştırmaları Dergisi*, S. 5 (1999), s. 171.

²⁴Reşat Öngören, "Mevlâna Celâleddin-i Rûmî", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 441.

²⁵Ahmet Yaşar Ocak, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce", *Türkler*, VII, Ankara 2002, s. 431-433.

²⁶Barihüda Tanrıkorur, "Mevleviyye", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 468-469.

anlaşılmaktadır.

2.1.3. Halvetilik

Halvetilik, İslam tasavvuf tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. İbrahim Zahid-i Geylani'de (ö. 1305) "*Zahidiyye*" adıyla anılan bu tarikat onun halifelerinden olan ve Harezm'de irşat faaliyetlerini sürdüren Şeyh Ahi Muhammed (ö. 1378) ile birlikte "*Halveti*" adıyla devam etmiştir²⁷. Amcası Şeyh Ahi Muhammed'in ölümüyle irşat makamına Hazar Denizi'nin güneybatısında yer alan Geylan bölgesindeki Lahican'da doğan Ebu Abdullah Siracüddin Ömer bin Ekmelüddin Halveti (ö. 1397) geçmiştir. İbrahim Zahid-i Geylani'nin iki halifesinden biri Şeyh Safiyüddin-i Erdebili'dir (ö. 1334). Günümüzde Kızılbaşlık, Alevilik olarak da bilinen Safeviyye onun tarafından kurulmuştur²⁸. İkinci halifesi Seyyid Yahya-yı Şirvani (ö. 1464) Halvetiliği devam ettirmiştir. Tarikatın gerçek kurucusunun Ömer el-Halveti'nin şeyhi Muhammed bin Nur el-Balisi'nin yanı sıra Yahya-yı Şirvani'nin olduğu yönünde de görüşler vardır²⁹. Kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılan Halvetilik, Pir İlyas (ö. 1434) ve "*Pîr-i Sani*" lakabıyla anılan Seyyid Yahya Şirvani'nin yetiştirdiği halifelerden bazıları aracılığıyla Anadolu'ya taşınarak Osmanlı topraklarını etkisi altına almıştır³⁰. Yahya-yı Şirvani'nin halifelerinden Habib-i Karamani vasıtasıyla Halvetiyye'de yeni ortaya çıkan bir kol Karamani'nin halifelerinden Cemaleddin İshak Karamani (ö. 1527) aracılığıyla İstanbul'da faaliyet göstermeye başlamıştır³¹.

Tarikatın Osmanlı tarafından desteklenmesi ve himaye edilmesi XVI. yüzyılın başlarına tekabül etmektedir³². Osmanlı padişahlarından 21'nin Halvetiyye tarikatına mensup olduklarına dair bazı görüşler vardır. Bu mensubiyet kesin olarak bilinmemekle birlikte yükseliş döneminde Halvetilik'in Osmanlı topraklarındaki en önemli şeyhi Aksaray'da doğan, tahsilini Aksaray, Konya ve İstanbul'da tamamlayan Çelebi Halife/Şeyh Mehmed Cemâleddin Aksarayî'nin (ö. 1506) II. Bayezid'le (1481-1512) şehzadelikinden beri devam eden ilişkileri, Sünbül Sinan Efendi (ö. 1529) ve Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) görüşmesi, Merkez Muslihiddin Efendi'nin (ö.1552) Kanunî'nin (1520-1566) yanında savaflara katılması örneklerinde olduğu gibi, padişahlarının çoğunun yanında bir Halveti şeyhinin bulunması bu görüşü destekler niteliktedir³³. Bu dönemde Şah İsmail'in (1501-1524) Safevi Tarikatı aracılığıyla

²⁷Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIX (1999), s. 546.

²⁸ Öngören, *aynı eser*, s. 27; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 393-394.

²⁹ Frederick De Jong, "Mustafa Kemâleddin el-Bekrî (1688-1749):Halvetiyye Geleneğinin Yeniden İhyâsı ve İslâhı", (çev. Ramazan Muslu), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11 (2005), s. 69; Uludağ, *aynı madde*, s. 394.

³⁰ Öngören, *aynı yer*.

³¹ Aşkar, *aynı makale*, s. 561.

³² Küçükdağ, *Tasavvuf*, s. 363.

³³ Yusuf Küçükdağ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâli Ailesi*, İstanbul 1995, s. 11, 13; Aşkar, *aynı makale*, s. 545, 550.

Anadolu'da sürdürdüğü propagandalarına karşı Halvetilik bir alternatif olarak görülmüş, ciddi anlamda tehlike arz eden bu durum Halvetilerin faaliyetleri ile bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Anadolu ve Rumeli'de birçok tekke ve zaviye inşa edilmiştir³⁴. Yavuz Sultan Selim döneminde Safeviliğe karşı verilen mücadelenin başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte Sünni bir çerçevede toplumsal huzur ve düzenin temin edilmeye çalışılması Halvetilik'in halk üzerindeki etkisinin zamanla zayıflaması sonucunu doğurmuş, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hissedilmeyecek kadar azalmıştır³⁵.

Konya, XV. yüzyılın ortalarında Karamanoğulları döneminde Anadolu'da Halvetilik'in merkezi haline gelmiştir. İlerleyen dönemlerde tarikatın Anadolu'da yayılmasına bu çevreden olan ve Konya Halveti tekkelerinde yetişen şeyhler öncülük etmişlerdir. XVI. yüzyılın ilk yarısında Şeyh İshak-ı Karamani'den sonra Ezelizade olarak da bilinen İbrahim oğlu Abdurrahman (ö. 1565) döneminde Halvetilik, Konya'daki en güçlü tarikatlardan biri haline gelmiştir³⁶. XVI. yüzyılda yaşadığı bilinen "*Meşâyih-i Halvetiyye'den Şeyh İlyas*"³⁷, kurduğu tekke ve zaviyeler vasıtasıyla Belviran Kazası'nda Halvetilik tarikatını yerleştirmeye ve güçlendirmeye çalışmıştır. Zira daha sonra üzerinde genişçe durulacağı üzere, arşiv kaynaklarında Şeyh İlyas'ın müritlerinin kaldığı bildirilen Yaylacık köyündeki Şeyh İlyas Zaviyesi ile XVII. yüzyılın başlarından itibaren *Hurufat Defterleri*'nde adına rastlanılan Işıklar/Aşıklar köyündeki Şeyh İlyas Tekkesi bu durumun örnekleridir.

2.2. Tekke ve Zaviyeler

2.2.1. Abdülcebbar Zaviyesi

Abdülcebbar Zaviyesi, Belviran Kazası'na tabi Dinek köyünde idi. Kurucusu Şevval 1202/Temmuz-Ağustos1788 tarihli *Hurufat* kaydında Dinek köyünde vefat ettiği bildirilen Abdülcebbar olmalıdır³⁸. Şevval 1126/Ekim-Kasım 1714 tarihli ilk atama kaydından XVIII. yüzyılın başlarında faal olduğuna bakılırsa inşa tarihinin XVII. yüzyılın son çeyreğine dayanıyor olması muhtemel görünmektedir.

Mütevelli ve zaviyedar atamaları arasında Mevlâna'nın soyundan birinin bulunması dikkat çekmektedir. 15 Cemaziyelahir 1264/Mayıs 1848 tarihli ilamda zaviyenin tevliyet ve zaviyedarlığı Ali oğlu Seyyid Süleyman üzerinde iken evlatsız olarak vefat etmesiyle bu görev Mevlâna'nın sülalesinden olduğuna işaret edilen Seyyid Hasan Çelebi'ye verilmiştir³⁹. Bu kayıttan hareketle zaviyenin Mevlevilere ait olduğu söylenebilir. XIX. yüzyılın

³⁴Küçükdağ, *aynı eser*, s. 94-95.

³⁵Küçükdağ, *Tasavvuf*, s. 363-364.

³⁶ Küçükdağ, *aynı yer*.

³⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, (yay. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, s. 278.

³⁸VAD, no: 1074, vr. 54a.

³⁹İstanbul Müftülüğü Evkaf Müfettişliği Arşivi, (Kısaltma: *İ.M.EV.MÜF.*), no: 522, s.26.

ortalarında atamaların halen devam ediyor olması zaviyenin aynı yüzyılın ikinci yarısında mevcut olduğunun bir göstergesidir.

2.2.2. Afşar Zaviyesi

Afşar Zaviyesi, Dağ-Belviran'a tabi Afşar köyünde idi. Vâkıfı 1483 tarihli vakıf tahririnde Karamanoğlu Alâeddin Bey (1361-1398) olarak gösterilmektedir. Vakfiyesi tespit edilememekle birlikte zaviye için Karamanoğlu Alâeddin Bey tarafından vakıflar tahsis edilmiş olmalıdır⁴⁰. Bu durumda XIV. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği söylenebilir. Fatih dönemi (1444-1446, 1451-1481) tahririnde adı geçmeyen, ancak II. Bayezid dönemi tahrir kayıtlarında zikredilen zaviyenin mutasarrıfı Karamanoğlu İbrahim Bey'in (1423-1464) mektubu ile vâkıfın evladı Musa Şeyh olarak gösterilmiştir. Ancak burada Musa Şeyh'in kimin soyundan geldiğine işaret edilmemiştir.

Afşar Zaviyesi'nin 19 parçadan meydana gelen yaklaşık bir çiftlikten ibaret vakfı mevcut idi⁴¹. Zaviyenin vakıf gayrimenkullerinde daha sonra artış olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim 937/1530 tahririnde iki çiftlik yer buranın vakfı olarak gösterilmektedir. Elde edilen gelir, zaviyeye gelip kalanlara sarf ediliyordu⁴². Günümüze kadar ulaşamayan eserin ne zaman ve hangi sebeple ortadan kalktığına dair şimdilik bir bilgi mevcut değildir⁴³.

2.2.3. Akpınar Zaviyesi

Belviran Kazası'na tabi Akpınar köyünde bulunan zaviye adını içinde bulunduğu yerleşim yerinden almaktadır. Kurucusu ve yapım tarihi bilinmeyen Akpınar Zaviyesi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında faal idi⁴⁴. Dolukuyu olarak bilinen mezra bu zaviyenin vakfidir. XVIII. ve XIX. yüzyıllara ait *Hurufat* kayıtlarında da bu mezranın öşürü zaviyenin gelirleri arasında gösterilmiştir.

Zaviyedarlığın vâkıfın evlatlarından erkeklere ve kadınlara verildiği Akpınar köyü zaviyesine ait ilk *Hurufat* kaydı Cemaziyelahir 1167/Mart-Nisan 1754 tarihlidir. Buna göre Seyyid Veliyüddin zaviyedarlık yapmaktadır⁴⁵. Veliyüddin'in Cemaziyelahir 1180/Kasım-Aralık 1766'da vefatıyla bu vazifeye kadı arzıyla Şerife Fatine Hatun atanmıştır⁴⁶. Şerife Fatine Hatun çocuksuz olarak ölünce yine kadı arzıyla yerine "li-ebeveyn er karındaşı" İbrahim'in kızı Şerife Aişe getirilmiştir⁴⁷. İlerleyen dönemlerde kadın mutasarrıflar zaviyenin

⁴⁰Fahri Coşkun, "888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri", (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996, s. 71.

⁴¹Coşkun, *aynı tez*, s. 71-72.

⁴²387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), (Kısaltma: 387 Numaralı Defter), Ankara 1996, s. 96.

⁴³İsmail Çiftçiöğlü, "Karamanlı Eğitim Öğretim Müesseseleri", *Karaman Tarihi ve Kültürü*, II, İstanbul 2005, s. 538.

⁴⁴VAD, no: 1079, vr. 64b.

⁴⁵VAD, no: 1079, vr. 64b.

⁴⁶VAD, no: 1075, vr. 11b.

⁴⁷VAD, no: 1078, vr. 33b.

idaresinde söz sahibi olmaya devam etmişlerdir.

Akpınar Zaviyesi hakkında son kayıt Cemaziyelahir 1225/Temmuz-Ağustos 1810 tarihli⁴⁸. Atamaların bu tarihe kadar devam etmesinden zaviyenin XIX. yüzyılın ortalarına kadar faal olduğu söylenebilir.

2.2.4. Aşursaray/Şeyh Maruf Zaviye, Camii ve Türbesi

Şeyh Maruf Zaviye, Camii ve Türbesi Ova-Belviran'a bağlı Aşursaray köyünde idi. 888/1483 tarihli Karaman Eyaleti vakıf tahririnde ismi belirtilmeyen, ancak "*evlâd-ı İsmail*"in tasarrufunda olduğu söylenen⁴⁹, XVI. yüzyılın başlarına ait tahrir kayıtlarında Şeyh Maruf vakfına ait olduğuna işaret edilen manzume⁵⁰, 937/1530 tarihli kayıta Şeyh Muarrif Zaviye ve Camii şeklinde zikredilmiştir⁵¹. Bunun için önce köyün adı, sonra burası için vakıflar tahsis ettiği anlaşılan Şeyh Maruf'un adıyla konu başlığı yazılmıştır.

Şeyh Maruf Zaviyesi'nin banisi ve yapım tarihi belli değildir. II. Bayezid döneminde İsmail evladının tasarrufunda bulunduğu dair kayıt, ilk yaptıranın Şeyh İsmail adında biri olduğuna işaret etmektedir. Bitişindeki mabedin Şevval 1156/Kasım-Aralık 1743'te "*Şeyh İsmail Camii*" şeklinde geçmesi⁵² de bunu teyit etmektedir. Manzumenin Karamanoğulları döneminde XIV. yüzyıl ortalarında mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Zira bazı vergilerden muaf olduğuna dair Karamanoğlu Alâeddin Bey'den itibaren Osmanlılara kadar muafnameler verilmesi bunu göstermektedir. Önceleri belli bir adı olmadığı için muhtemelen köyün adıyla yani Aşursaray olarak anılıyordu. II. Bayezid döneminde zaviyede ikamet eden müritlerden biri olan Şeyh İsmail'in kardeşi Maruf⁵³, zaviye ve cami için vakıf kurmuş, Kanuni döneminde bu manzume Şeyh Maruf Vakfı'na ait olarak kaydedilmiştir⁵⁴. XVIII. yüzyıl başlarından sonraki *Hurufat* kaydında ise Şeyh Maruf Zaviyesi olarak geçmeye başlamıştır⁵⁵.

Şeyh Maruf Zaviye ve Camii'nin, Aşursaray köyü sınırında yaklaşık üç çiftlik miktarı, 12 parça yer vakfı olup, 2/3'si zaviye, 1/3'i ise cami için vakfedilmiştir⁵⁶. XVI. yüzyıl Karaman Vilayeti vakıfları ile ilgili tahrirde sınırları Sultanyeri, Yenitaş, Haydarbâd, Eğricekaya, Ovacık, Kayaaltı, Çardaközü, Çayrardı, Dikilitaş ve Bucakbar olarak çizilen bir kıta yer ile Dinek köyünde bir

⁴⁸VAD, no: 541, vr. 32a.

⁴⁹Coşkun, *aynı tez*, s. 70.

⁵⁰ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, (haz. Seyit Ali Kahraman), Kayseri 2009, s. 124.

⁵¹387 Numaralı Defter, *aynı yer*.

⁵²VAD, no: 1079, vr. 64b.

⁵³Coşkun, *aynı yer*.

⁵⁴ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, *aynı yer*.

⁵⁵VAD, no: 1133, vr. 86a.

⁵⁶Coşkun, *aynı yer*; 387 Numaralı Defter, *aynı yer*; Mehmet Akif Erdoğan, "Karaman Vilâyeti Zâviyeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (Kısaltma: *Karaman Zâviyeleri*), S. 9 (1994), s. 119; aynı yazar, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar II", (Kısaltma: *Murad Çelebi Defteri*), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/2 (2003), s. 114.

kıta bağ şu anda elde bulunmayan vakfiye gereğince zaviye ve caminin vakıfları arasında gösterilmektedir⁵⁷.

Şeyh Maruf Zaviye ve Camii ile ilgili *HurufatDefterleri'*ndeki Şevval 1122/Kasım-Aralık 1710 tarihli kayıta öşür geliri karşılığı Abdullah adlı kimsenin atandığı bildirilmekte; fakat bu görevin mahiyetinden bahsedilmemektedir⁵⁸. Muhtemelen tevliyet ciheti evlada şart edilmiştir. Zaviye hakkında şimdilik başka bir belgenin tespit edilememiş olması XVIII. yüzyılın ilk yarısında ortadan kalktığı olasılığını güçlendirmektedir.

Aşursaray/Şeyh İsmail Camii: Yukarıda incelenen Şeyh Maruf Zaviyesi, muhtemelen XV. yüzyılda köyün adıyla anılan, Şevval 1156/Kasım-Aralık 1743'de ise açıkça Şeyh İsmail Camii⁵⁹ olarak kayda geçen mabedin bitişiğinde bulunuyordu. Zaviye gibi XIV. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş olmalıdır. Bu iki yapının vakıflarının bir arada zikredilmesi buna işaret kabul edilebilir.

Şeyh Maruf Gürcü Türbesi: Tasavvuf yapıları mimari açıdan incelendiğinde bazılarının içlerinde kurucularına ait türbeleri de barındırdıkları görülür. Muharrem 1134/Ekim-Kasım 1721 tarihli *Hurufat* kaydında Şeyh Maruf Gürcü'ye ait olarak zikredilen türbe de Aşursaray köyünde, muhtemelen Şeyh Maruf Zaviyesi'nin bitişiğinde idi. Söz konusu kayıttan burada görevli olan türbedarların bir akçe yevmiye ile ücretlendirildikleri anlaşılmaktadır⁶⁰.

Şeyh Maruf Gürcü Türbesi'nin inşa tarihine dair başka bir kayıt mevcut değildir. Yukarıda zikredildiği üzere Şeyh Maruf 1483'te sağ idi⁶¹. Adına zaviye inşa edildiğine dair kaydın tarihi ise 1530'dur⁶². Bu durumda onun ölümünü bu tarihten sonralarda aramak gerekecektir. Öyle ise türbenin yapım tarihi en erken XVI. yüzyılın ikinci yarısında olmalıdır.

2.2.5. Balı Divane Zaviyesi

Balı Divane Zaviyesi hakkında şimdilik yalnızca Kanuni dönemi tahrir kayıtlarından bilgi tespit edilebilmiştir. Belviran Kazası'ndaki tasavvuf yapılarından biri olup bulunduğu köy ve inşa tarihi hakkında bir bilgi mevcut değildir. XVI. yüzyıl başlarında faal olduğu anlaşılan zaviyenin Avdı'da bir kıta bağ ve Yamukdere'de bir kıta yer vakfı idi ki, hâsıl olan geliri buraya gelip gidenlere sarf edilmekteydi⁶³.

2.2.6. Çavuş/İbrahim/İbrahim Çavuş/Ömer Çavuşoğlu İbrahim Zaviyesi

İbrahim Çavuş Zaviyesi, Ova Belviran'a bağlı Gödelesun köyünde idi. II.

⁵⁷ *Karaman Vilâyeti Vakıfları, aynı yer.*

⁵⁸ VAD, no: 1133, vr. 86a.

⁵⁹ VAD, no: 1079, vr. 64b.

⁶⁰ VAD, no: 1133, vr. 86a.

⁶¹ Coşkun, *aynı yer.*

⁶² 387 Numaralı Defter, *aynı yer.*

⁶³ *Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 121.*

Bayezid dönemi tahririnde Çavuş Zaviyesi⁶⁴, *Hurufat Defterleri*'nde İbrahim Zaviyesi⁶⁵, İbrahim Çavuş Zaviyesi⁶⁶ ve Ömer Çavuş oğlu İbrahim Zaviyesi⁶⁷ olarak da söz edilmektedir. İbrahim Çavuş tarafından yaptırıldığı tahmin edilen zaviyenin inşa tarihi bilinmemektedir. 888/1483 tarihli tahrir kaydında adının geçmesinden XV. yüzyılın ortalarında mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

İbrahim Çavuş Zaviyesi'nin 1483'teki vakıfları, Elmasun köyünde bir kıta bağın yarısı, Gödelesun köyünde tahminen dört dönüm olan üç kıta yer, Konya sahrasında İsmail mezrasının yarısı, Kürdler köyünde iki ve Kilise köyünde bir kıta bağ yerinden ibarettir⁶⁸. 937/1530'da ise on kıta bağ, yarım mezra ve beş kıta yer olarak belirlenen vakfın gelirlerinde yükselme olmuştur⁶⁹. XVI. yüzyıl başlarına ait tahrirde vakıf gelirinin 1/3'ünün meşihat, 2/3'sinin ise zaviyenin masraflarına harcanması şart edilmiştir⁷⁰. Ayrıca Karaman yolu Çalburnu mevkiinde bulunan musluğun zaviyenin tasarrufunda olduğu, burada görevli saka ve âbkeşlerin ücretlerinin zaviyeye ait mahsulden karşılandığı anlaşılmaktadır⁷¹.

İbrahim Çavuş Zaviyesi ile ilgili *Hurufat Defterleri*'nde zaviyedar ve mütevellî atamaları tespit edilmiş olup⁷² görevlendirmeler Recep 1189/Ağustos-Eylül 1775 tarihine kadar devam etmiştir⁷³. Bu kayıt, tasavvuf yapısında XVIII. yüzyılın son çeyreğinde de hizmet verildiğini göstermektedir.

2.2.7. Efendi Seydi Zaviyesi

Efendi Seydi Zaviyesi, Ova-Belviran'a tabi Seydiüyüğü köyünde idi. Adını kurucusundan aldığı tahmin edilen zaviyenin yapım tarihi hakkında bir bilgi şimdilik tespit edilememiştir. Vakıf kayıtlarından XV. yüzyıl sonlarında faaliyette olduğu anlaşılan zaviyenin Ova-Belviran'a tabi Daylı Hacı ve Genç Karı mezraları vakfı idi⁷⁴. 935/1530 tahririnde Belviran'a tabi Taşluca mezrası da buranın vakıfları arasında gösterilmiştir⁷⁵. Efendi Seydi Zaviyesi'nin sonraki dönemlerdeki akıbeti hakkında arşiv belgelerinde şimdilik bir kayıt belirlenememiştir.

2.2.8. Hacı İbrahim Zaviyesi

Hacı İbrahim Zaviyesi, Belviran'a tabi Yağlıhüyük köyünde idi. Adını

⁶⁴Coşkun, *aynı tez*, s. 71.

⁶⁵VAD, no: 1133, vr. 86b; no: 1079, vr. 117a.

⁶⁶VAD, no: 1079, vr. 117b-64b; no: 1075, vr. 11b.

⁶⁷VAD, no: 1078, vr. 33a.

⁶⁸Coşkun, *aynı yer*; Erdoğan, *Murad Çelebi Defteri*, s. 115.

⁶⁹387 Numaralı Defter, *aynı yer*; Çiftçioğlu, *aynı makale*, s. 538-539.

⁷⁰Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 128.

⁷¹VAD, no: 1079, vr. 117a; no: 1075, vr. 11b.

⁷²VAD, no: 1079, vr. 117a; no: 1078, vr. 33a; no: 1075, vr. 11b.

⁷³VAD, no: 1078, vr. 33a.

⁷⁴Coşkun, *aynı tez*, s. 70.

⁷⁵387 Numaralı Defter, *aynı yer*.

muhtemelen kurucusundan alan zaviyenin ne zaman inşa edildiği hakkında bir bilgi yoktur. Ancak Kanuni dönemi tahririnde adının geçmesinden XVI. yüzyılın başlarında mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Yağlıhüyük köyünde miktarı belirtilmeyen çiftlik zaviyenin vakfı olarak gösterilmiştir. Buradan elde edilen gelirin 20 akçe olduğuna bakılırsa⁷⁶ Hacı İbrahim Zaviyesi'nin küçük bir tarikat yapısı olduğu söylenebilir.

2.2.9. Hacı Yusuf/Hacı Yusuf Güceriş/Hacı Musa Zaviyesi

Farklı isimlerle anılan Hacı Yusuf Zaviyesi, Belviran'a tabi Suvarık köyünde idi. *Hurufat Defterleri'*nde adı Hacı Yusuf Güceriş⁷⁷ veya Hacı Musa Zaviyesi olarak da geçmektedir⁷⁸. Hacı Yusuf Zaviyesi ile ilgili kayıtlarda bahsi geçen mutasarrıfların isimlerinin Hacı Musa Zaviyesi'nde de aynen geçmesi, söz konusu tasavvuf yapısının aslında Hacı Yusuf Zaviyesi ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bunun için aynı başlık altında incelenen tarikat yapısının ne zaman yapıldığına dair şimdilik bir belge mevcut değildir; ancak Rebiyülahir 1122/Haziran 1710 tarihli ilk *Hurufat* kaydı göz önüne alındığında⁷⁹ XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir.

Hacı Yusuf Zaviyesi'nin şimdilik tespit edilememekle birlikte Cemaziyelahir 1175/Aralık-Ocak 1761-1762 tarihli belgeden bir vakfiyesinin olduğu anlaşılmaktadır. Atama kayıtlarına göre Suvarık ve Kalınahur mezarları zaviyeye ait vakıf gayrimenkulleri idi⁸⁰. Vakfiye ve vâkıfın şartları gereğince mütevellî ve zaviyedar atamaları görülen zaviyede⁸¹ vâkıfın soyundan olan erkek mutasarrıflarla birlikte kız çocukları da zaman zaman idari işlerle görevlendirilmişlerdir. Nitekim Şevval 1122/Kasım-Aralık 1710 tarihinde mutasarrıflık Ali ve Zeliha'ya birlikte tevcih edilmiştir⁸².

Hacı Yusuf Zaviyesi'ne yapılan tayinlerle ilgili son *Hurufat* kaydı Recep 1191/Ağustos-Eylül 1771 tarihidir⁸³. Atamaların XVIII. yüzyılın ikinci yarısında da devam etmesi XIX. yüzyılın başlarına kadar faal olduğunu düşündürmektedir.

2.2.10. İbrahim Paşa Zaviyesi

Belviran Kazası'na tabi Sakarlar köyü yakınlarındaki Gene köyünde Çarşamba Pazarı Köprüsü'nün tamiri için İbrahim Paşa tarafından yaptırılan ve banisinin adıyla anılan zaviyenin⁸⁴ inşa tarihine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

⁷⁶387 Numaralı Defter, s. 97.

⁷⁷VAD, no: 1133, vr. 86a.

⁷⁸VAD, no: 1078, vr. 33b.

⁷⁹VAD, no: 1133, vr. 86a.

⁸⁰VAD, no: 1133, vr. 86a-87b; no: 1075, vr. 11b; no: 1082, vr. 48b; no: 1158, vr. 12a.

⁸¹VAD, no: 1133, vr. 86a-86b-87a-87b; no: 1075, vr. 11b; no: 1082, vr. 48b.

⁸²VAD, no: 1133, vr. 86a.

⁸³VAD, no: 1078, vr. 33b.

⁸⁴VAD, no: 1133, vr. 86b; no: 1140, vr. 98a; no: 1079, vr. 116b-117a-117b-64b; no: 1058, vr. 103b.

Ancak 9 Safer 1300/20 Aralık 1882 tarihli bir ilamda günümüzde tespit edilemeyen 882/1477 tarihli bir vakfiyeden söz edildiğine bakılırsa⁸⁵ tasavvuf yapısının XV. yüzyılın ortalarında bina edilmiş olabileceği öngörülebilir. Sakarlar ve Gene köyündeki mezra İbrahim Paşa tarafından evladiyet üzere bu zaviyeye vakfedilmiştir⁸⁶.

Tevliyet ve zaviyedarlık Dutludinek köyünde bulunan Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi ile birlikte şart edilmiştir⁸⁷. *Hurufat Defterleri'*nde yer alan Recep 1189/Ağustos-Eylül 1775 tarihli kayıta İbrahim Paşa Zaviyesi ile Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi'ne müteveli atamalarının müşterek olarak yapıldığı açıkça anlaşılmaktadır⁸⁸. Yer yer isimleri birlikte zikredilen zaviyelere atamalar Şaban 1204/Nisan-Mayıs 1790'a kadar devam etmiştir⁸⁹. Bu tarihten itibaren 1865'e kadar herhangi bir kayda rastlanılmamaktadır. 26 Cemaziyelahir 1282/16 Kasım 1865 tarihine geldiğinde zaviyenin mutasarrıfının Hatunsaray Nahiyesi'ne tabi İsmail köyünden Sipahi Mehmed oğlu Ahmed olduğu anlaşılmaktadır. Ahmed'in vefatını müteakiben görev oğullarından Mehmed'e 9 Safer 1300/20 Aralık 1882 tarihli ilamla verilmiştir⁹⁰. Bu son atama kaydından başka şimdilik herhangi bir belgenin tespit edilememiş olmasından hareketle tasavvuf yapısının ancak XX. yüzyılın başlarına kadar mevcudiyetini koruyabildiği ihtimali üzerinde durulabilir.

2.2.11. İbrahim Seydi Zaviyesi

İbrahim Seydi Zaviyesi, Ova-Belviran'a tabi Keşlik yakınlarında idi⁹¹. Adını 1140/1727 tarihli *Hurufat* kaydında Belviran Kazası'na defnedildiği bildirilen İbrahim Seydi'den almış olmalıdır⁹². İnşa tarihi bilinmemekle birlikte Fatih döneminde yapılan tahrirde İbrahim Bey'in mektubuyla vergilerden muaf tutulmasından⁹³ XV. yüzyılın ortalarında mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

İbrahim Seydi Zaviyesi ile ilgili ilk *Hurufat* kaydı Safer 1138/Ekim-Kasım 1725 tarihlidir. Zaviyedarlığın evlada şart edildiği bu tarikat yapısına cabi⁹⁴ ve nazır⁹⁵ atamalarının yapıldığı da görülmektedir. Bunun için erkekler gibi kız çocukları da değişik görevlere atanabiliyorlardı. Nitekim zaviyedarlık 27 Muharrem 1289/6 Nisan 1872 tarihinde vâkıfın evladından olan kadınlara

⁸⁵Konya Şerhiye Sicilleri, (Kısaltma: KŞS), no: 99, s. 435.

⁸⁶VAD, no: 1140, vr. 98a; no: 1078, vr. 33b.

⁸⁷VAD, no: 1078, vr. 33b; no: 537, vr. 71b.

⁸⁸VAD, no: 1078, vr. 33a.

⁸⁹VAD, no: 537, vr. 71b.

⁹⁰KŞS, no: 99, s. 435.

⁹¹ Coşkun, *aynı tez*, s. 72.

⁹²VAD, no: 1143, vr. 138b.

⁹³Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi, (haz. Feridun Nâfiz Uzlu), Ankara 1958, s. 32; 387 Numaralı Defter, s. 96; Erdoğan, *Murad Çelebi Defteri*, s. 116.

⁹⁴VAD, no: 1079, vr. 64b; no: 1097, vr. 99b-103a.

⁹⁵VAD, no: 1143, vr. 138b.

tevcih olunmuştur⁹⁶. XIX. yüzyılın son çeyreğinde hizmet vermeye devam ettiği anlaşılan tasavvuf yapısının XX. yüzyılın başlarında yıkılmış olması muhtemeldir.

2.2.12. Ömer Seydi Oğlu Sinan Seydi Zaviye ve Medresesi

Ömer Seydi oğlu Sinan Seydi Zaviye ve Medresesi, Osmanlı döneminde Belviran Kazası'na bağlı Kuzpınar köyünde idi. Adını Ömer Seydi oğlu Sinan Seydi'den almakta olup⁹⁷ Zilkade 978/Nisan 1571 tarihli bir hükm-i şerife göre, en az iki yüz sene önce zaviye idi⁹⁸. Bu durumda adı geçen yapının XIV. yüzyılın ilk yarısında mevcut olduğu söylenebilir. XV. yüzyıl sonlarında Karaman Vilayeti vakıf tahrirlerinde adının geçmesi de zaviyenin Osmanlıdan önce bulunduğunu göstermektedir.

Sinan Seydi Zaviyesi, Karaman Vilayeti'nde mevcut en zengin vakfa sahip tasavvuf yapılarından biri idi⁹⁹. Bunlar; Kuzpınar köyü, Serverağa tarafından Musa Paşa evladına vakfedilen Ova Belviran'a tabi Karahüyük Çatı köyü; yine Ova Belviran'a tabi Leyle, Seydiüyüğü ve Tatarüyüğü köyleri ile Daylı Hacı, Genç Karı, Armutsuз Nahiyesi'ndeki Sultan yeridir¹⁰⁰. 888/1483 tahririnde zaviyenin bu vakıflarla birlikte Konya'ya tabi Çalıkviran köyünde ve Belviran'da üç dönüm yeri vardı¹⁰¹. XVI. yüzyılın başlarına ait tahrirde ise yukarıdakilere ilaveten Gödelesun ve Elmasun arasındaki köyler; Konya'ya tabi Kalınviran ve Pınarbaşı köyleri; Çökikır, Oğlan, ve Kaşardı'nda bir kıta yer; Üçkilise'de altı, Durayda'da beş kıta yer; Karakenise, İlyat ve Bağcı köylerinde bir kıta, Türbe'de iki kıta bağ; Emrud'da bir kıta Yerencurlu Bağ, Polat köyünde Seydi Bahçesi'nde bir kıta, Emrudsud'da su kenarında yer, Aladağ Kazası'nda bağlar, Yerköprü'de bir kıta bağ ile ağaçlarla beraber yer, su kenarında ve Sudhaş'da bağ yeri zaviyenin vakıfları olarak gösterilmiştir.

Vakıf gayrimenkullerinden elde edilen gelir, zaviyeye gelip gidenlere harcanıyordu. Zamanla bu şart yerine getirilemez olmuş; 1530'dan sonra kazasker tarafından durum padişaha arz edilerek hâsıl olan gelir zaviye hizmetçilerine bırakılmıştır. Eskiden beri vakıf gelirlerinin tasarruf edilme sebebi ne ise aynı nedenle tasarruf edilmesi, gelen ve gidenlere sarf olunması için padişah emr-i şerif vermiştir¹⁰². Bundan sonra da zaviye işlevini bir süre sürdürmüş, ancak XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren şimdilik bir kayda rastlanmadığına bakılırsa aynı yüzyılın sonlarında veya XVII. yüzyılın başlarında yıkılmış olmalıdır.

⁹⁶İ.M.EV.MÜF., no: 329, vr. 12a.

⁹⁷Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi, s. 20-21.

⁹⁸KŞS, no: 2, s. 30.

⁹⁹Erdoğan, Karaman Zâviyeleri, s. 96.

¹⁰⁰Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi, aynı yer; 387 Numaralı Defter, s. 43, 92, 93, 96.

¹⁰¹Coşkun, aynı tez, s. 69-70; Erdoğan, Karaman Zâviyeleri, s. 118; aynı yazar, Murad Çelebi Defteri, s. 114.

¹⁰²Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 119-121; 387 Numaralı Defter, s. 43.

Sinan Seydi Medresesi: Sinan Seydi Zaviyesi, aslında bir tasavvuf yapısı olarak inşa edilmiştir. Fakat bu zaviyenin kuruluş amacına aykırı olarak XVI. yüzyılın ortalarında medreseye çevrilmiş; burada bir müderris görev yapmaya başlamıştır. Zaviyede Zilkade 978/Nisan 1571 tarihli hükm-i şerife göre evladiyet üzere zaviyedarı olan Pir Esed Seydi, medrese olmasına karşı olup tekrar zaviyeye dönüştürülmesi için İstanbul'a giderek elindeki vakıfname ve fetva gereğince tekrar zaviye olmasını arzuhalde istemiştir. Vâkıfın şartlarına aykırı olan bu durum göz önüne alınarak Zilkade 978/Nisan 1571 tarihinde padişah emri ile müderris azledilmiş; yanlış uygulama düzeltilerek yeniden zaviye olmasına ve vakıf gelirlerinin buraya sarf edilmesine karar verilmiştir¹⁰³.

2.2.13. Süle Ali Zaviyesi

Süle Ali Zaviyesi ile ilgili şimdilik yalnızca Kanuni dönemi tahririnden bilgi edinilebilmektedir. XVI. yüzyılın başlarında Belviran Kazası'ndaki tasavvuf yapılarından biri olmakla birlikte bulunduğu köy belirtilmemiştir. Adını muhtemelen bânisinden alan zaviyenin vakfiye gereğince meşihati vâkıfın evlâdından olanlara şart edilmiştir. Çiftlik, bağ ve resm-i ganemden elde edilen gelirin 1/3'ü meşihat cihetine ayrılırken 100 akçesi ise misafirlerin yemeklerine tahsis edilmiştir¹⁰⁴.

2.2.14. Şeyh Ahmed Zaviyesi

Şeyh Ahmed Zaviyesi ile ilgili şimdilik yalnızca Kanuni dönemi tahririnden bilgi edinilebilmektedir. İlgili kayıta Belviran Kazası'ndaki tasavvuf yapıları arasında gösterilmekle birlikte hangi köyde olduğu belirtilmemiştir. Şeyh Ahmed adlı bir zat tarafından yaptırıldığı tahmin edilen zaviyenin XVI. yüzyılın başlarında mevcut olması, inşasının daha eski bir tarihte gerçekleştiğinin bir göstergesidir. Torla köyünde 200 dönümlük yer zaviyenin vakfı idi¹⁰⁵.

2.2.15. Şeyh Alâeddin Bey Zaviyesi

Belviran'a tabi Beyafşar köyünde bulunan Şeyh Alâeddin Bey Zaviyesi, adını kurucusundan almaktadır. Ramazan 1136/Mayıs-Haziran 1724 tarihli *Hurufat* kaydında Belviran'da olduğu belirtilen Şeyh Alâeddin Bey'in kabrinin¹⁰⁶ Beyafşar köyünde olması muhtemeledir. İnşa tarihine dair bilgiye ulaşılamamakla birlikte Mevlüd adlı şahsın Cemaziyelevvel 1131/Mart-Nisan 1719 tarihine kadar zaviyedarlık vazifesini ifa etmesi¹⁰⁷ zaviyenin XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Ramazan 1189/Ekim-Kasım 1775 tarihine kadar atamaların devam

¹⁰³KŞS, no: 2, s. 30.

¹⁰⁴Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 122.

¹⁰⁵387 Numaralı Defter, s. 97.

¹⁰⁶VAD, no: 1137, vr. 111b.

¹⁰⁷VAD, no: 1133, vr. 86b.

ettiğine¹⁰⁸ ve şimdilik başka bir belge bulunmadığına bakılırsa Şeyh Alâeddin Bey Zaviyesi'nin XVIII. yüzyılın sonlarına kadar faal olduğu söylenebilir.

2.2.16. Şeyh Bayram/Şeyh Bayram Veli Zaviyesi ve Mescidi/Camii

Şeyh Bayram Zaviyesi ve Mescidi/Camii Ova-Belviran'a tabi Kozağaç köyünde idi. *HurufatDefterleri*'nde Şeyh Bayram¹⁰⁹ ve Şeyh Bayram Veli olarak zikredilen zaviye adını Şeyh Bayram'dan almaktadır¹¹⁰. 888/1483 Karaman Eyaleti vakıfları tahririnde ve 937/1530 tarihli 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karamanve Rûm Defteri'nde Kozağaç'ta adı belirtilmemekle birlikte bir zaviyeden söz edilmektedir¹¹¹. Arşiv belgelerinde Kozağaç'ta başka bir zaviyenin mevcudiyetinden bahsedilmiyor olmasından söz konusu kayıtların Şeyh Bayram Zaviyesi'ne ait olduğu söylenebilir. Ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Ancak II. Bayezid tahririnde adının geçmesinden XV. yüzyılın ortalarında inşa ettirilmiş olması muhtemel görünmektedir. Şeyh Bayram Zaviyesi'nden *HurufatDefterleri*'nde yer yer tekke olarak söz edildiğine bakılırsa kaza dâhilinde bulunan benzerlerine kıyasla daha teşkilatlı bir tesis olduğu söylenebilir¹¹². Aşağıda ayrıntılı biçimde verileceği üzere Kozağaç'ta Şeyh Bayram tarafından yaptırılan bir de mescidin/caminin bulunması bunu teyit etmektedir¹¹³.

Şeyh Bayram Zaviyesi'nin 937/1530'da Kozağaç'taki bir çiftlik vakfı idi¹¹⁴. Tevliyet, meşihat ve zaviyedarlığın evlada şart edildiği zaviyede Şeyh Bayram, bu görevlerin "ekber", "erşed" ve "eslah" evlada verilmesini istemiştir¹¹⁵. Bununla birlikte Şeyh Bayram Zaviyesi'ne yapılan zaviyedar ve müteveli atamaları konusunda kimi zaman bazı problemler yaşanmıştır. Ramazan 1180/Mart 1767 tarihli *Hurufat* kaydından vâkıfın evladından olduklarını iddia eden bazı yabancı kimseler, hizmet yerinin terk edildiğini ileri sürerek zaviyedarlığı kendi üzerlerine berat ettirmişlerdir. Durumun tespit edilmesi ve vakfı "ekl ve istihlâk" ederek, yani kendileri için harcayıp bitirmeleri nedeniyle tevcih ve tasarrufu kadı arzıyla Şeyh Bayram'ın soyundan olan kişilere verilmiştir¹¹⁶.

Şeyh Bayram Zaviyesi'ne atamalar Kozağaç, Kemerli ve Akanlıboyalca köyünde bulunan Şeyh Ömer Zaviyesi ile müşterek olarak yapılmıştır¹¹⁷. Ramazan 1119/Kasım-Aralık 1707 tarihli kayıta Kozağaç'taki Şeyh Bayram ve Şeyh Ömer zaviyelerinin tekkenişini Osman'dır¹¹⁸. Şevval 1168/Temmuz-

¹⁰⁸VAD, no: 1079, vr. 116b; no: 1075, vr. 11b; no: 1158, vr. 12a; no: 1078, vr. 33a.

¹⁰⁹VAD, no: 1133, vr. 86a.

¹¹⁰VAD, no: 1075, vr. 11b.

¹¹¹Coşkun, *aynı tez*, s. 73; 387Numaralı Defter, s. 97; Erdoğan, *Murad Çelebi Defteri*, s. 116.

¹¹²VAD, no: 1133, vr. 86a-87a-87b.

¹¹³Başbakanlık Osmanlı Arşivi,(Kısaltma: BOA), C.EV., dosya: 339, gömlek: 17242.

¹¹⁴387Numaralı Defter, s. 97.

¹¹⁵VAD, no: 1137, vr. 111b; no: 1075, vr. 11b; no: 1133, vr. 86a; no: 1144, vr. 89b.

¹¹⁶VAD, no: 1075, vr. 11b.

¹¹⁷VAD, no: 1133, vr. 87a.

¹¹⁸VAD, no: 1133, vr. 86a.

Ağustos 1755 tarihli kayıta adı geçen Hacı Ömer ve Abdullah'ın yanı sıra Şeyh Abdurrahman ve Hacı Mehmed'din Zilhicce 1170/Ağustos-Eylül 1757 tarihli *Hurufat* kaydında adı geçen zaviyelerin de zaviyedarları oldukları görülür¹¹⁹. Bu durum Kozağaç, Kemerli ve Akanlı-boyalıca köylerindeki Şeyh Ömer Zaviyesi'nin Şeyh Bayram'la ilgisini göstermesi bakımından önemlidir.

Zaviye hakkındaki son atama kaydı Ramazan 1220/Kasım-Aralık 1805 tarihlidir¹²⁰. XIX. yüzyılın ilk yarısında hizmet vermeye devam ettiği anlaşılan tasavvuf yapısının ilerleyen dönemlerdeki akıbeti konusunda herhangi bir bilgi şimdilik mevcut değildir.

Şeyh Bayram Mescidi/Camii: Kozağaç köyünde bulunan mescitle ilgili XVII. yüzyılın ikinci yarısından önceye ait şimdilik bir arşiv belgesi bulunmamaktadır. Belgelerdeki bilgilere göre Şeyh Bayram tarafından yaptırılan mescit, 29 Zilhicce 1077/22 Haziran 1667 tarihli kayıta yakın bir yerde cami olmaması ve köy halkının bir camiye ihtiyaç duyması nedeniyle Şeyh Bayram'ın evladından Şeyh Ahmed, adı geçen mescidi kendi malıyla camiye dönüştürmek istediğine dair padişaha bir arzuhal sunmuştur¹²¹. İzin alındığına dair herhangi bir kayda rastlanmamakla birlikte Cemaziyelahir 1133/Mart-Nisan 1721 tarihli *Hurufat* kaydında köyde bulunan camide Hacı Abdullah oğlu Hacı Mehmed'in imam ve hatip olarak görev yaptığı, adı geçen şahsın görevinden çekilmesi ile yerine Ömer oğlu Mehmed'in imam ve hatip olarak tayin edildiğine bakılırsa¹²² mescidin 1667'den hemen sonra camiye çevrildiği söylenebilir.

2.2.17. Şeyh Hamid Zaviyesi

Şeyh Hamid Zaviyesi, Belviran Kazası'na bağlı Kebürce köyünde idi. Adını kurucusundan aldığı tahmin edilen zaviyenin inşa tarihi bilinmemekle birlikte 937/1530 tahrir kaydından XVI. yüzyılın başlarında mevcut ve faal olduğu anlaşılmaktadır. Zaviyenin vakıfları bağlar ve zeminden oluşan 18 kıta yerden ibaretti¹²³.

2.2.18. Şeyh Hamdi Zaviyesi

Şeyh Hamdi Zaviyesi, Belviran Kazası'na tabi Kuzviran köyünde idi. Adını muhtemelen kurucusundan alan zaviyenin inşa tarihi hakkında bir bilgi mevcut değildir. Ancak Safer 1126/Şubat-Mart 1714 tarihli tek *Hurufat* kaydında mütevellî ve zaviyedar olduğu anlaşılan Şeyh Mehmed'in vefat edinceye kadar burada vazifesini ifa ettiği bildirilmektedir. Bu durumda XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırıldığı düşünülebilir. Şeyh Mehmed'den sonra mahlul olan bu

¹¹⁹VAD, no: 1097, vr. 99b.

¹²⁰VAD, no: 539, vr. 18b.

¹²¹BOA,C.EV., dosya: 339, gömlek: 17242.

¹²²VAD, no: 1133, vr. 87a.

¹²³387 Numaralı Defter, aynı yer.

vazifelere vâkıfın evladından olduğu belirtilen oğlu Şeyh Abdurrahman tayin edilmiştir¹²⁴.

Şeyh Hamid Zaviyesi ile ilgili şimdilik başka bir atama kaydının bulunmaması bu tasavvuf yapısının XVIII. yüzyılın ortalarında yıkılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

2.2.19. Şeyh Hocenti Zaviye, Mescit ve Medresesi

Şeyh Hocenti Zaviye, Mescit ve Medresesi Belviran Kazası'na bağlı Kuzviran köyünde idi. 12 Şevval 802/6 Haziran 1400 tarihli vakfiyede belirtildiği üzere zaviyenin banisi Abdullah Paşa oğlu Şeyh Hocenti'dir¹²⁵. Ancak 3 Zilkade 1294/9 Kasım 1877 tarihli bir ilamda 672/1273 tarihli bir diğer vakfiyeden bahsedilmektedir¹²⁶. Bu durumda yukarıda söz edilen vakfiye kaydı bu tarih ile çelişmektedir. 1273 tarihli vakfiye kaydı dikkate alındığında zaviyenin en geç XIII. yüzyılın ikinci yarısına ait bir Selçuklu dönemi tasavvuf yapısı olduğu söylenebilir.

Kabri Kuzviran'da bulunan Şeyh Hocenti'nin¹²⁷, bu tasavvuf yapısının dışında Mut merkezi ile Mut'a bağlı Derinçay'da birer medrese ve Alahan yakınlarında bir zaviyesi bulunuyordu¹²⁸. Karamanoğlu Sultan Alâeddin oğlu Mehmed Bey, Şeyh Hocenti'nin soyundan gelen Yakup Halife'ye geliri zaviyenin hizmetlerine harcanmak üzere geniş araziler vakfetmiştir. 802/1400 tarihli vakfiyede bu araziler ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Bunlar; Belviran'a bağlı Afşarviran, Obrucak, Kuzviran ve Üçkilise köyleri arasındaki Karaağaç ve Yukarıbük adında iki mezra; Üçkilise, Susuzovacık, Sekiroğlanı, Simi, Kuzviran köyleri arasında bulunan Ovacık yazısı ve Kızılkuyu adında birbirine bitişik iki mezra; Belviran'a bağlı Alibeyhüyüğü ve Afşarviran köyleri arasında bulunan Sultancık ve Gündoğmuş mezarları; Kuzviran'da bulunan Hakacındı mezarının tamamı; Üçağda bulunan bir kıta tarla; Kuzviran köyünden Kızıl mezrasına giden yol ile doğudan Emin Oğlu Bekir Fakih mülküne kadar uzanan tarla ile Belen ardında Taşıkıracık'ta bulunan bir kıta tarladır¹²⁹.

Karamanoğlu Mehmed Bey vakfettiği bu arazilerin gelirinin tamamının 16 sehiminden bir sehimini zaviyenin tamirine, iki sehmini zaviyeye gelen ve konaklayanların yemeklerine ve hayvanlarının yemlerine sarf olunmasına; 13 sehmini Şeyh Hocenti oğlu Mevlâna Yakub Halife'ye, onun vefatının ardından Mehmed Fakih oğlu Mevlâna Abdullah Halife'ye, sonra "neslen ba'de neslin" oğullarına, yani nesilden nesile erkek ve kız çocuklarından en salih ve layık olanına, neslinin sona ermesi durumunda ise Müslüman ve muvahhit olanların

¹²⁴VAD, no: 1133, vr. 86b.

¹²⁵VAD, no: 591, s. 113, sıra no: 111.

¹²⁶KŞS, no: 96, s.36.

¹²⁷VAD, no: 1079, vr. 64b.

¹²⁸Çiftçioğlu, *aynı makale*, s. 541.

¹²⁹VAD, no: 591, s. 113, sıra no: 111.

fakirlerine vakfedilmesini şart etmiştir¹³⁰. Şeyh Hocenti Zaviyesi vakıflarına Osmanlı döneminde de gayrimenkuller tahsis edilmiştir. Vakfa ait araziler hakkında 20 Cemaziyelevveli 1074/20 Aralık 1663 tarihli ilamdan Belviran Kazası'na tabi Karacahisar yakınındaki Afşar sınırındaki toprak zaviyenin vakıflarından olduğu halde Afşar köyünün sipahileri Hüseyin ve Ahmed Bey ile Cemi köyünün sipahileri olan Mustafa ve Hasan Bey'in aksini iddia ettikleri anlaşılmaktadır. Mahkemede mütevellî İlyas Efendi oğlu Şeyh Mustafa, söz konusu olan arazinin Saltanat-ı Aliyye tarafından Şeyh Hocenti'ye hibe ile mülk olarak verildiğini, adı geçen sınırda Şeyh Hocenti tarafından yaptırılan mescit ve zaviyenin onarım işlerinden sorumlu olanlar ile vâkıfın soyundan olanlara şart edildiğini beyan etmiştir. Afşar, Bolat ve Cetanmi köylerinden güvenilir kimseler mahkemede sınırlar dâhilindeki arazinin zaviyenin vakfı olduğu ve gelirinin mütevellî olanlara verildiği konusunda tanıklık etmişlerdir. Neticede zaviyeye ait bu toprağın sınırlarının doğruluğu kanıtlanmıştır¹³¹.

Bitişğinde mescit/caminin bulunması¹³² ile zaviyeye yapılan mütevellî, zaviyedar, kâtip, nazır ve câbî atamaları oldukça büyük ve teşkilatlı bir sistemin varlığını ortaya koymaktadır. Zira zaviyenin Rebiyülevvel 1162/Şubat-Mart 1749 tarihli *Hurufat* kaydında mütevellî sayısının birden fazla olması¹³³ Kuzviran'daki bu yapılanmanın çerçevesini çizer niteliktedir. Zaviyenin idaresinde kadın mutasarrıfların adlarına sıklıkla rastlanılmaktadır¹³⁴. Cemaziyelevvel 1334/14 Mart 1916 tarihli atama kaydından¹³⁵ XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar faal olduğu anlaşılmaktadır.

Şeyh Hocenti Mescidi/Hocenti Çavuş Camii: Şeyh Hocenti tarafından yaptırılan Kuzviran köyündeki Şeyh Hocenti Mescidi'nin inşa tarihi bilinmemekle birlikte Şeyh Hocenti Zaviyesi ile aynı dönemde, XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırıldığı söylenebilir. Karamanoğlu Mehmed Bey (1263-1277) tarafından vakfedilen araziler zaviye ve mescit için vakfedilmiş olup burada kalanlar ve onarım işlerinden sorumlu olanlar ile vâkıfın soyundan olanlara şart edilmiş olması¹³⁶ da buna işaret etmektedir. Zilkade 1108/Mayıs-Haziran 1697 tarihli ilk *Hurufat* kaydında belirtildiği üzere bir akçe ile hatip olan Mehmed'in görevinin yenilenmesinden¹³⁷ ibadethanenin söz konusu tarihten daha önce camiye çevrildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda mescitten söz edilen 1074/1663 tarihli ilamdan hareketle¹³⁸, ancak 1664'ten sonra camiye çevrildiği

¹³⁰ VAD, no: 591, s 113, sıra no: 111; KŞS, no: 2, s. 34; no: 112, s. 84.

¹³¹ VAD, no: 2178, s. 80, sıra no: 60.

¹³² VAD, no: 2178, s. 80, sıra no: 60; no: 1143, vr. 138b.

¹³³ VAD, no: 1079, vr. 64b.

¹³⁴ BOA,C.EV., dosya: 216, gömlek: 10797; EV.ZMT., dosya: 201/49; İ.M.EV.MÜF., no: 480, s. 30; no: 699, s. 62.

¹³⁵ VAD, no: 2180, s:356, sıra no: 756-757.

¹³⁶ VAD, no: 2178, s. 80, sıra no: 60.

¹³⁷ VAD, no: 1140, vr. 98a.

¹³⁸ VAD, no: 2178, s. 80, sıra: 60.

söylenbilir. Hocenti Çavuş Camii vakfına ait birtakım menkul ve gayrimenkuller olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte mahiyeti hususunda *Hurufat Defterleri*'nde ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Rebiyülahir 1125/Nisan-Mayıs 1713 tarihli atama kaydından vakfa ait tarım gelirinin bir hissesinin caminin tamirine şart edildiği bildirilmektedir¹³⁹.

Cami vakfına nezaret etmek ve vakıf gelirlerini toplamak üzere Zilhicce 1123/Ocak-Şubat 1712 tarihli kayıttan itibaren nazır¹⁴⁰ ve cabi atamaları görülür¹⁴¹. *Hurufat* kayıtlarında cami vakfına yapılan bu atamalardan başka Rebiyülevvel 1140/Ekim-Kasım 1727 tarihinden başlamak üzere imam ve hatip tayinlerine de rastlanılmaktadır¹⁴². Recep 1173/Şubat-Mart 1760 tarihine kadar devam eden bu vazifeler bir kişi tarafından ifa edilmekteydi¹⁴³. Atamaların hâlen devam ediyor olmasından caminin XVIII. yüzyılın sonlarına kadar varlığını koruduğu ileri sürülebilir.

Şeyh Hocenti Medresesi: Şeyh Hocenti Zaviyesi'ne sonradan ilave edilmiş ünitelerden biridir. Bu uygulama sadece Şeyh Hocenti Zaviyesi için geçerli değildir. Osmanlı'da XVI. yüzyıldan sonra zaviyelerin bazen mektep veya medrese olarak da kullanıldığı görülmektedir¹⁴⁴. Benzer uygulamaya Hocenti'de de rastlanmakta; 27 Şevval 978/24 Mart 1571 tarihli bir fermanla medrese olarak da kullanıldığına işaret edilmektedir. Ancak ne zaman medrese açıldığına dair bilgi mevcut değildir. Arazi gelirlerinin 13 sehmi Şeyh Hocenti'nin soyundan gelenlere vakfedildiği halde zaviyede müderris olan Mevlâna Muslihüddin, vakfın şartlarına aykırı olarak mütevellilerin vakfı tasarruf etmesine mani olmaktadır. Vâkıfın evladından Abdullah bu konudaki iddiasını bir arzuhalle merkeze bildirmiş; vakfiyedeki şartlar gereği Abdullah'a verilmiştir¹⁴⁵. Bu belge dışında daha sonra zaviyenin medrese olarak kullanıldığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

2.2.20. Şeyh Hocenti Zaviyesi

Kuzviran'dan başka Alibeyhüyüğü'nde Şeyh Hocenti adını taşıyan ikinci bir tasavvuf yapısının varlığını arşiv belgeleri ortaya koymaktadır. Bu konu ile ilgili gurre-i Safer 1260/21 Şubat 1844 tarihli vakıf kaydında Hocenti Zaviyesi net olarak Alibeyhüyüğü'nde gösterilmiştir. Müteveli ve zaviyedarlarından olan Şerife Fatıma ve Şerife Hatun'un Kuzviran'daki zaviyenin de müteveli ve zaviyedarları oldukları görülür¹⁴⁶. Belgeye göre Sultancık ve Kuzviran mezraları

¹³⁹ VAD, no: 1133, vr. 86b.

¹⁴⁰ VAD, no: 1133, vr. 86a; no: 1079, vr.116b.

¹⁴¹ VAD, no: 1133, vr. 86b; no: 1079, vr. 64b; no: 1097, vr. 99b.

¹⁴² VAD, no: 1143, vr. 138b.

¹⁴³ VAD, no: 1097, vr. 103a.

¹⁴⁴ Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Bir Mevlevî Manzumesi: Pîri Mehmed Paşa Zâviyesi ve Vakfiyesi", *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 122.

¹⁴⁵ KŞS, no: 2, s. 34.

¹⁴⁶ BOA, C.EV., dosya: 216, gömlek: 10797; dosya: 655, gömlek: 33040.

vakıfları olup elde edilen geliri zaviyeye gelip kalan dervişlerin yemekleri ve zaviyenin tamirâtı için harcanmaktadır¹⁴⁷. Atamaların ve vakıf muhasebesinin devam etmesinden zaviyenin XIX. yüzyılın ikinci yarısında ayakta olduğu ve mevcudiyetini koruduğu anlaşılmaktadır.

2.2.21. Şeyh İlyas Zaviyesi

Belviran Kazası'nda iki ayrı köyde Şeyh İlyas ismiyle anılan tasavvuf yapısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Şeyh İlyas Zaviyesi olup Kanuni dönemi Karaman Vilayeti vakıfları tahririnde Yaylacık köyünde gösterilmiştir. İnşa tarihi bilinmemekle birlikte XVI. yüzyıl başlarına ait vakıf kayıtlarına göre bu tarikat yapısı mevcuttu ve vakfı üç dönümlük çiftlik yerinden ibaretti. Zaviyede Şeyh İlyas'ın müritleri kalıyordu¹⁴⁸. Öyle ise bu tasavvuf yapısı Halveti Tarikatı'na aitti.

2.2.22. Şeyh İlyas Tekkesi

Halvetiye'den olduğu bilinen Şeyh İlyas'a ait ikinci tasavvuf yapısı, Şeyh İlyas Tekkesi olarak *Hurufat Defterleri*'nde Belviran'a tabi diğer adının Yerdenviran olduğuna işaret edilen Işıklar/Aşıklar köyünde idi¹⁴⁹. İsmi aynı köyde tekkenin bitişiğinde kabri bulunan Şeyh İlyas'tan¹⁵⁰ almış olmalıdır. Konuyla ilgili ilk *Hurufat* kaydı Zilkade 1110/Mayıs 1699 tarihli olup tekkenişin ataması hakkındadır. Ali'nin vefatıyla yerine Mustafa atanmıştır¹⁵¹. Ali'nin görev yaptığı süre de göz önüne alındığında zaviyenin XVII. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş olabileceği söylenebilir.

Şeyh İlyas vakfına ait olan, ancak adı zikredilmeyen bir mezranın geliri, zaviyeye gelip giden misafirlerin yedirilip içirilmesi için şart edilmiştir¹⁵². Safer 1138/Ekim-Kasım 1725 tarihli *Hurufat* kaydından itibaren vakfa yapılan müteveli atamalarına rastlanılmaktadır¹⁵³. Rebiyülahir 1190/Mayıs-Haziran 1776 tarihli kayıttan itibaren ise zaviyedar atamaları görülür¹⁵⁴.

Şeyh İlyas Tekkesi'ne Zilkade 1242/Mayıs-Haziran 1827 tarihinde zaviyedar ve müteveli atamaları devam etmiştir¹⁵⁵. Ancak bu tarihten sonra tekkeyle ilgili başka herhangi bir belgeye şimdilik rastlanmamıştır. Bu durumda XIX. yüzyılın ikinci yarısında yıkılmış olması muhtemel görünmektedir.

¹⁴⁷BOA, EV.ZMT., dosya: 201/49.

¹⁴⁸ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 121-122.

¹⁴⁹VAD, no: 1097, vr. 99b.

¹⁵⁰VAD, no: 1079, vr. 117a.

¹⁵¹VAD, no: 1140, vr. 98a.

¹⁵²VAD, no: 1079, vr. 117a.

¹⁵³VAD, no: 1083, vr. 86b.

¹⁵⁴VAD, no: 1078, vr. 33a.

¹⁵⁵VAD, no: 542, vr. 32b.

2.2.23. Şeyh Ömer Zaviyesi

Şeyh Ömer Zaviyesi olarak Belviran Kazası'nda üç ayrı köyde tasavvuf yapısı belgelerde geçmektedir. Bunlardan en eski belgeye sahip olanı Kozağaç köyündedir. Ramazan 1119/Kasım-Aralık 1707 tarihliinden hareketle bu zaviyenin XVII. yüzyılın ikinci yarısında bina edildiği tahmin edilebilir.

Şeyh Ömer Zaviyesi, Kozağaç'ta bulunan Şeyh Bayram Zaviyesi ile birlikte idare ediliyordu. Bu iki tarikat yapısının tekkenişliliğine Osman adlı bir kişi, Ramazan 1119/Kasım-Aralık 1707'de atanmıştır¹⁵⁶. Küçük kapasitedeki bu iki zaviyenin gelirleri yeterli düzeyde olmadığından zikredilen kişi tarafından idare edildiği düşünülebilir.

2.2.24. Şeyh Ömer Zaviyesi

Şeyh Ömer Zaviyesi olarak belgelerde geçen ikinci tasavvuf yapısı, Belviran'a tabi Kemerli köyünde bulunuyordu. Zaviyeye dair sadece bir belge tespit edilmiş olup bu, Ramazan 1134/Haziran-Temmuz 1722 tarihlidir. Kozağaç'taki Şeyh Ömer Zaviyesi gibi XVII. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

Kozağaç köyündeki Şeyh Bayram Zaviyesi ile birlikte idare edildiği anlaşılan Şeyh Ömer Zaviyesi'nin mutasarrıfı Yahya oğlu Hasan Ali iken yabancı olduğu belirtilen Abdurrahman oğlu Osman görevi kendi üzerine almıştır. Adı geçen şahıs bir süre sonra görevden azledilerek yerine Ramazan 1134/Haziran-Temmuz 1722'de tekrar Yahya oğlu Hasan Ali atanmıştır¹⁵⁷.

2.2.25. Şeyh Ömer Zaviyesi

Şeyh Ömer Zaviyesi'nin üçüncüsü Belviran Kazası'na tabi belgelerde adından Akboyalı, Akanlıboyalı ve Akanlıboyalıca şeklinde bahsedilen köyde idi. Kurucusu Şeyh Ömer'in kabri de aynı köyde bulunuyordu. Zaviyeye ait *Hurufat Defterleri*'ndeki ilk kayıt Cemaziyelahir 1153/Ağustos-Eylül 1740 tarihlidir. Kozağaç ve Kemerli köylerindeki Şeyh Ömer zaviyeleri ile aynı dönemde inşa edilmiş olması muhtemel görünmektedir.

Şeyh Ömer Zaviyesi'nin şeyhi ve mütevellisi daha önceki zaviyelerde adı geçen Şeyh Osman iken aileden olmayan bazı kimseler Şeyh Ömer'in evladından olduklarını ileri sürerek vakfın idaresini kendi uzelerine almaya çalışmışlar, ancak Cemaziyelahir 1153/Ağustos-Eylül 1740'ta kadı arzıyla bunların elinden alınmış, Şeyh Osman yeniden görevlendirilmiştir. Vefatıyla bu görevler Rebiyülevvel 1160/Mart-Nisan 1747 de oğulları Hacı Ömer ve Abdullah'a verilmiştir¹⁵⁸.

Şeyh Ömer Zaviyesi, Kozağaç'ta bulunan Şeyh Bayram Zaviyesi ile birlikte

¹⁵⁶ VAD, no: 1133, vr. 86a.

¹⁵⁷ VAD, no: 1133, vr. 87b.

¹⁵⁸ VAD, no: 1079, vr. 117b-64b.

idare ediliyordu. Nitekim Şevval 1168/Temmuz-Ağustos 1755 tarihli *Hurufat* kaydında Şeyh Ömer Zaviyesi'nin müteveli ve şeyhleri olan Hacı Ömer ve Abdullah, Şeyh Abdurrahman ve Hacı Mehmed aynı zamanda Şeyh Bayram Zaviyesi'nde zaviyedar olarak görev yapıyorlardı¹⁵⁹.

Şeyh Ömer Zaviyesi'ne Şevval 1168/Temmuz-Ağustos 1755 tarihli son tayin kaydından başka şimdilik herhangi bir atamanın bulunmaması, bu tarikat yapısının XVIII. yüzyılın sonlarında yıkılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

2.2.26. Şeyh Şaban Zaviyesi

Şeyh Şaban Zaviyesi, Belviran'a bağlı Hasanköy'de idi. Adını Şeyh Şaban adlı mutasavvıftan aldığı tahmin edilmekte olup yapım tarihi bilinmemektedir. *Hurufat Defterleri'*nde zaviyeyle ilgili yalnız iki atama kaydı bulunmaktadır. Rebiyülevvel 1128/Şubat-Mart 1716 tarihli kayıttan şeyhi ve mütevellisinin İbrahim olduğu; ancak görevinin gereklerini yerine getirmediği için azledilerek yerine naip arziyla Şeyh Mahmud'un atandığı görülür¹⁶⁰. İbrahim'in vefatına kadar görev yaptığı süre dikkate alındığında zaviyenin söz konusu kayıt tarihinden önce, muhtemelen XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği anlaşılır. Zilhicce 1170/Ağustos-Eylül 1757 tarihli kayıttan ise vefat eden Mahmud'un yerine Mehmed Halife'nin atandığı bildirilmektedir¹⁶¹. Bu son kayıttan itibaren zaviye ile ilgili şimdilik başka bir belgenin bulunmaması, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru yıkılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

2.2.27. Şeyh Şekerim Zaviyesi

Şeyh Şekerim Zaviyesi, Belviran Kazası'na tabi Alibeyhüyüğü köyünde idi. Ahmet Şeref Ceran, yerinin bugünkü belediye binasının arkasında olduğunu yazmaktadır¹⁶². Adından anlaşılacağı üzere kurucusu Şeyh Şekerim olup 12 Şevval 1105/6 Haziran 1694 tarihli arşiv belgesinde verilen bilgilere göre bu zat, Şeyh Hocenti'nin kardeşidir¹⁶³. Öyle ise zaviyenin Hocenti Zaviyesi ile aynı zamanda, XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olması muhtemeldir¹⁶⁴. Arşiv belgelerinden Şeyh Şekerim'in kabrinin Alibeyhüyüğü'nde olduğu tespit edilebilmektedir¹⁶⁵.

Şeyh Şekerim Zaviyesi XVI. yüzyıl başlarında harap idi. Bunun için yakınında bulunan Şeyh Maruf Zaviyesi'yle birleştirilmiştir. Dengir mezrası ve Kaya Mescidi zaviyenin vakfı olup Şeyh Şekerim'in çocuklarına şart; vakıf tarlalardan elde edilen mahsulün 2/3'si meşihat ciheti ile zaviyeye gelen

¹⁵⁹VAD, no: 1097, vr. 99b.

¹⁶⁰VAD, no: 1133, vr. 86b.

¹⁶¹VAD, no: 1097, vr. 99b.

¹⁶²Ahmet Şeref Ceran, *Tarihi ve Sosyo Kültürel yönden Konya-Çumra: Alibeyhüyüğü*, Konya 1999, s. 34.

¹⁶³BOA, İE.EV., dosya: 24, gömlek: 2813.

¹⁶⁴KŞS, no: 96, s. 36.

¹⁶⁵VAD, no: 2176, s. 319, sıra no: 643; no: 1097, vr. 99b.

misafirlerin yemeklerine, 1/3'ü ise camide görev yapan imam, hatip, müezzin ve kayyumun ücretlerinin verilmesi için vakfedilmiştir¹⁶⁶.

Şeyh Şekerim Zaviyesi'nin XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren tevliyet, zaviyedarlık¹⁶⁷ ve şeyhliğine "eben 'an-cedd" üzere Şeyh Şekerim'in soyundan olanlar atanmıştır¹⁶⁸. Bu durum daha sonraki yüzyıllarda Şeyh Maruf Zaviyesi'nden tekrar ayrıldığını ve müstakil olarak hizmet verdiğini göstermektedir. 1260/1844 tarihinde hâlen görevli mütevellilerin bulunmasından¹⁶⁹ zaviyenin XIX. yüzyılın ikinci yarısında da faal olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.28. Şekerim Zaviyesi

Alibeyhüyüğü'nde bulunan Şeyh Şekerim Zaviyesi'nden başka, 12 Şevval 1105/6 Haziran 1694 tarihli arşiv belgesinde Kuzviran'da Şekerim Zaviyesi olarak zikredilen ikinci bir tasavvuf yapısına rastlanılmaktadır. Bu zaviye de Alibeyhüyüğü'ndeki gibi Şeyh Şekerim tarafından aynı dönemde yaptırılmış olmalıdır. Adı geçen kayıta atamalar evladiyet ve meşrutiyet üzere yapıldığı halde zaviye mutasarrıfına dışarıdan yapılan bir müdahale söz konusu edilir¹⁷⁰. Bu durum, zaviyenin XVII. yüzyıl ortalarında mevcut ve faal olduğunu göstermektedir. Söz konusu kayıt dışında zaviye ile ilgili şimdilik herhangi bir belge tespit edilememiştir.

2.2.29. Şeyh Yakub Zaviyesi ve Mescidi

Belviran Kazası'na tabi Erkalın köyü yakınlarında "Has" içinde bulunduğu söylenen Şeyh Yakub Zaviyesi¹⁷¹ mescitle birlikte adını kurucusundan almaktadır. Ayrıca Şeyh Yakub'un Erkalın köyünde kabrinin bulunduğu dair bir vakıf kaydı da buna işaret kabul edilebilir.

Şeyh Yakub Zaviyesi ve Mescidi'nin inşa tarihine dair bilgi bulunmama ile birlikte Karaman Vilayeti ile ilgili vakıfların tahririnde adının ve vakıflarının geçtiğine bakılırsa XVI. yüzyılda mevcut idi. Erkalın'da ve Aladağ'a tabi Emir Ahmed köyünde bağ, Gedik köyünde bir kıta yer mescitle birlikte zaviyenin vakıfları arasında bulunuyordu. Hâsıl olan gelirin 1/3'ü zaviye şeyhlerine, 2/3'ü ise misafirlerin ihtiyaçlarına sarf ediliyordu¹⁷².

Zaviyeye yapılan zaviyedar, mütevellî ve şeyh atamaları ile ilgili kayıtlara Cemaziyelevvel 1130/Nisan-Mayıs 1718 tarihinden itibaren *Hurufat Defterleri'*nde rastlanılmaktadır¹⁷³. Tevliyet, meşihat ve zaviyedarlık vâkıfın en

¹⁶⁶ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 124.

¹⁶⁷BOA, İE.EV., dosya: 24, gömlek: 2813; VAD, no: 1079, vr. 116b; no: 1097, vr. 99b; no: 1075, vr. 11b.

¹⁶⁸KŞS, no: 34, s. 289; İ.M.EV.MÜF, no: 522, vr. 52a; VAD, no: 1079, vr. 64b; no: 543, vr. 40b.

¹⁶⁹BOA, ML.VRD.TMT., gömlek: 9814.

¹⁷⁰BOA, İE.EV., dosya: 24, gömlek: 2813.

¹⁷¹VAD, no: 1133, vr. 86b.

¹⁷² *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 125.

¹⁷³VAD, no: 1075, vr. 11b; no: 1078, vr. 34a; no: 542, vr. 32b.

salih evladına şart edilmiştir¹⁷⁴. İlgili vazifeler vâkîfın şartlarına uygun olarak onun neslinden olan erkek ve kadınlarca yürütülürken, kendilerinden sonra yerlerine oğulları¹⁷⁵, kardeşleri¹⁷⁶ veya kardeşlerinin oğulları atanmışlardır¹⁷⁷. Zikredilen görevler genellikle iştiraken yürütülmüş olup¹⁷⁸ vefat eden şahsın hissesi kendinden sonra gelen evlatlarına aynen devretmiştir¹⁷⁹.

Zaviye ile ilgili son *Hurufat* kaydı Muharrem 1238/Eylül-Ekim 1822 tarihlidir¹⁸⁰. Atamaların devam etmesinden XIX. yüzyılda bu tarikat yapısının mevcudiyetini koruduğu anlaşılmaktadır.

2.2.30. Şeyh Zebun Zaviyesi

Afşar köyünde bulunan Şeyh Zebun Zaviyesi ile ilgili *Hurufat Defterleri'*nde sadece iki kayıt bulunmaktadır. Muhtemelen Şeyh Zebun adında biri tarafından yaptırılmış olup yapım tarihi belli değildir. Ancak ilk *Hurufat* kaydında zaviyenin mütevellisi ve şeyhi Mevlüd'ün görevinden feragat ederek yerine Şevval 1122/Kasım-Aralık 1710 tarihinde yarım hisse ile Hacı Ali'nin atanmasından bu tasavvuf yapısının daha önceden mevcut olduğu anlaşılmaktadır¹⁸¹. Öyle ise zaviye, XVII. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiş olmalıdır. İkinci kayda göre, Hacı Ali'nin vefat etmesiyle tevliyet ve zaviyedarlık Rebiyülahir 1164/Şubat-Mart 1751 tarihinde diğer Ali'ye verilmiştir¹⁸². Şimdilik başka bir belgenin bulunmaması zaviyenin XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra artık faal olmadığı ihtimalini güçlendirmektedir.

2.2.31. Topuğu Balı/BuğraBaba/Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi

Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi, Belviran Kazası'na tabi Dutludinek köyünde idi. II. Bayezid dönemi tahrir kayıtlarında Buğra Baba Zaviyesi olarak zikredilen yapının¹⁸³ XVI. yüzyılın başlarındaki adı "*Topuğu Balı Zaviyesi*"dir¹⁸⁴. Muharrem 1111/Haziran 1700 ve Ramazan 1139/Nisan-Mayıs 1727 tarihli *Hurufat* kayıtlarında ise Buğur Baba Tekkesi ve Buğur Baba Zaviyesi olarak geçmektedir¹⁸⁵. İlk dönem *Hurufat* kayıtlarında tekke olarak söz edildiğine bakılırsa dönemindeki diğer zaviyelere göre daha kompleks bir yapı olduğu düşünülebilir. Cemaziyelevvel 1191/Haziran-Temmuz 1777 tarihli kayıttan

¹⁷⁴VAD, no: 1133, vr. 87a; no: 1143, vr. 138b; no: 1079, vr. 116b; no: 1079, vr. 117a; no: 1079, vr. 64b; no: 1075, vr. 11b; no: 1078, vr. 34a; no: 542, vr. 32b.

¹⁷⁵VAD, no: 542, vr. 32b.

¹⁷⁶VAD, no: 1143, vr. 138b.

¹⁷⁷VAD, no: 1144, vr. 89b.

¹⁷⁸VAD, no: 1079, vr. 116b-117a-64b.

¹⁷⁹VAD, no: 542, vr. 32b.

¹⁸⁰VAD, no: 542, vr. 32b.

¹⁸¹VAD, no: 1133, vr. 86a.

¹⁸²VAD, no: 1079, vr. 64b.

¹⁸³Coşkun, *aymî tez*, s. 72.

¹⁸⁴Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 126.

¹⁸⁵VAD, no: 1140, vr. 98a; no: 1143, vr. 138b.

itibaren bu yapıdan Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi olarak bahsedilmektedir¹⁸⁶. Şücaeddin adlı birinin buraya vakıf tahsis etmesinden dolayı böyle anılmış olmalıdır. Nitekim Dinek köyünde zaviye adı geçmemekle birlikte Şücaeddin olarak bilinen bir vakfa dair ilk kayıt 1143/1730 tarihlidir¹⁸⁷. Şu halde XVIII. yüzyılın başlarından itibaren zaviye, Şücaeddin adıyla da anılmaya başlanmıştır. İmar tarihi bilinmemekle birlikte M. Akif Erdoğan, Buğra Baba Zaviyesi'nin 1412'de ayakta olduğunu tespit etmiştir¹⁸⁸. Buna göre XIV. yüzyıl sonlarında yapılmış olma ihtimali üzerinde durulabilir. Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi'nin XV. yüzyıl sonlarında Dutludinek'te dört kıta, yaklaşık 50 dönüm ve Uzun oğlu Ömer Dıraz vakfı olan yedi kıta yeri vardı¹⁸⁹. 937/1530'da Dutludinek'te 11 kıta yer bu zaviyenin vakfı olarak gösterilmiştir¹⁹⁰.

Arşiv belgelerinde Belviran'a tabi Sakarlar köyü yakınlarındaki Gene köyünde İbrahim Paşa'nın Çarşamba Pazarı Köprüsü'nün tamiri için vakfettiği zaviye¹⁹¹ ile Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi vakfının tevliyet ve zaviyedarlığının evlattan bazıları üzerine şart edildiğinden bahsedilmektedir. Bu durum İbrahim Paşa Zaviyesi ile Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi'ne vakıf işlerinin idaresinden sorumlu olan görevlilerin müştereken atandıklarını göstermektedir¹⁹².

Toğuğu Balı/Buğra Baba/Şücaeddin ve Buğra Baba Zaviyesi'nin XIX. yüzyılın ilk yarısında da faal olduğu buraya yapılan tayinlerin devamlılık arz etmesinden anlaşılmaktadır.

2.2.32. Yalınca Dede Zaviyesi

Yalınca Dede Zaviyesi, Ova-Belviran'a tabi Bozkandak köyünde idi. Adına zaviye yaptırılan şahıs, Yalınca Baba, Şeyh Yalınca, Yalınca Şeyh olarak da belgelerde geçmektedir. İnşa tarihi bilinmemektedir. Karamanoğlu İbrahim Bey'in muafiyetname verdiği bakılırsa¹⁹³ XV. yüzyıl başlarında zaviye mevcut idi. Bu durumda XIV. yüzyılın sonlarında yaptırılmış olabilir. İsmail Çiftçioğlu, adı geçen zaviyeden "*Karamanlı Eğitim Öğretim Müesseseleri*" adlı makalesinde iki farklı zaviye olarak bahsetmektedir¹⁹⁴. Ancak Fatih ve II. Bayezid dönemi tahrir kayıtları ile 937/1530 tarihli 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karamanve Rûm Defteri'nde yer alan kayıtlar dikkatle incelendiğinde Bozkandak köyünde yalnızca bir zaviye olduğu görülür. Zaviyenin vakfı II. Bayezid ve 937/1530

¹⁸⁶VAD, no: 1078, vr. 33a.

¹⁸⁷VAD, no: 1144, vr. 89b.

¹⁸⁸Erdoğan, *Karaman Zâviyeleri*, s. 93.

¹⁸⁹Coşkun, *aynı yer*; Erdoğan, *Murad Çelebi Defteri*, s. 115.

¹⁹⁰387 Numaralı Defter, s. 96.

¹⁹¹VAD, no: 1079, vr. 117a.

¹⁹²VAD, no: 1078, vr. 33a-33b-34a; no: 537, vr. 71b; no: 540, vr. 48a.

¹⁹³Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi, s. 32; Coşkun, *aynı tez*, s. 71.

¹⁹⁴Çiftçioğlu, *aynı makale*, s. 539.

tahrirlerine göre bir çiftlik yerden ibaretti¹⁹⁵. Zaviye ile ilgili başka bir kayıt bulunmadığına bakılırsa XVI. yüzyılın ikinci yarısında yıkılmış olması muhtemeldir.

2.2.33. Yusuf Fakih / Şeyh Yusuf Zaviyesi

Belviran Kazası'na tabi Seniroğlanı köyünde bulunan Şeyh Yusuf Zaviyesi ile ilgili ilk vakıf kaydı 1483 yılına aittir. Buna göre zikredilen tasavvuf yapısının adı Yusuf Fakih Zaviyesi'dir¹⁹⁶. Daha sonra adının Şeyh Yusuf Zaviyesi olarak değiştiği Rebiyülevvel 1127/Temmuz-Ağustos 1715 tarihli belgeden anlaşılmaktadır¹⁹⁷. Karamanoğlu İbrahim Bey'in zaviyedarı mektup vermesinden bu zaviyenin en geç XV. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği söylenebilir.

Yusuf Fakih Zaviyesi, günümüzde tespit edilememekle birlikte Karamanoğulları döneminde görev yapan kazaskerden vakfiyesi olduğu bildirilmektedir. Bu vakfiye gereğince vakıfları 15 parça yer ile bir çiftlikten ibaret olup bazı vergilerden muaf tutulmuştur¹⁹⁸. Kanuni dönemi tahririnden vakıf gayrimenkul sayısının değiştiği gözlenmektedir. Buna göre Seniroğlanı'nda 10 kıta yer ve bir kıta bağ, yine aynı köy sınırının yakınında bulunan Yarımca mezrası zaviyenin vakfıdır¹⁹⁹. 937/1530 tahririnde vakfın miktarı hakkında bilgi mevcut değildir. Sadece geliri yıllık 1350 akçe olarak gösterilmiştir²⁰⁰.

2.2.34. Yusuf Oğlu Mehmed/Şeyh Mehmed/Şeyh Hacı Mehmed Efendi Zaviyesi

Yusuf Oğlu Mehmed/Şeyh Mehmed/Şeyh Hacı Mehmed Efendi Zaviyesi, Belviran Kazası'na tabi Çandar/Candar köyünde idi. XVI. yüzyıl başlarına ait tahrirde Yusuf oğlu Mehmed²⁰¹, *Hurufat Defterleri'*nde ise Şeyh Mehmed Zaviyesi²⁰² veya Şeyh Hacı Mehmed Efendi Zaviyesi²⁰³ olarak zikredilmektedir. Adını kurucusundan alan bu tasavvuf yapısının yapım tarihine dair bilgi mevcut değildir. Ancak Kanuni döneminde yapılan vakıf tahririnde isminin geçmesi zaviyenin XVI. yüzyılın başlarında kurulduğuna işaret kabul edilebilir.

Şeyh Mehmed Zaviyesi'nin Çandar köyünde dört kıta bağ, üç değirmen ve vâkif Mehmed'e ait bir çiftlik ile Mahmud'un bahçesi vakıflarıdır. Gelirin bir kısmının zaviye şeyhlerine verilmesi, bir kısmının misafirlerin yemeklerine sarf

¹⁹⁵Coşkun, *aynı tez*, s. 72; 387 Numaralı Defter, *aynı yer*; Erdoğan, *Murad Çelebi Defteri*, s. 115-116.

¹⁹⁶Coşkun, *aynı tez*, s. 71.

¹⁹⁷VAD, no: 1133, vr. 86b.

¹⁹⁸Coşkun, *aynı yer*; Erdoğan, *Murad Çelebi Defteri*, s. 115.

¹⁹⁹Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 125.

²⁰⁰387 Numaralı Defteri, *aynı yer*.

²⁰¹Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 126.

²⁰²VAD, no: 1079, vr. 116b; no: 1133, vr. 86b; no: 1097, vr. 99b; no: 1097, vr. 103a.

²⁰³VAD, no: 1158, vr. 12a; no: 1097, vr. 103a; no: 1075, vr. 11b.

edilmesi, zaviyede her ayın başında ve sonunda Kur'an hatmedilmesi şart edilmiştir²⁰⁴.

Şeyh Mehmed Zaviyesi'ne yapılan atamalarda ilim ve bilgi bakımından daha ileride olanlar tercih edilmiş, bu nedenle mutasarrıfların vâkıfın evladından "eslah", veya "sülehadan" olmasına önem verilmiştir. Nitekim Recep 1129/Haziran-Temmuz 1717 tarihli *Hurufat* kaydında vâkıfın evladından müteveli ve zaviyedar olan Mehmed'in "avâmdan" olduğu için görevinden azledildiği ve yerine daha salih ve bilgili olan Ali'nin tayin edildiği görülür²⁰⁵.

Şeyh Mehmed Zaviyesi ile ilgili son atama kaydı Zilkade 1195/Ekim-Kasım 1781 tarihlidir. Bundan başka şimdilik herhangi bir belge bulunmadığına bakılırsa XVIII. yüzyılın sonlarında veya XIX. yüzyılın başlarında yıkılmış olabileceği söylenebilir.

3. Sonuç

Moğol istilasının neden olduğu Türk göçleri, Anadolu'nun çehresini etnik yapı başta olmak üzere siyasi, içtimai, fikri, dinî ve kültürel anlamda neredeyse tamamen değiştirmiştir. Türk-İslam tarihine yeni bir soluk getiren bu durumun temel etkenlerinden biri, şüphesiz göçlerle gelen tasavvufi fikirlerle donanımlı şeyh, derviş, sofiler ve onların olağanüstü gayretleridir. XII. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan, XIII. yüzyılda yaygınlaşan tasavvuf, Türkmen şeyhlerinin öncülüğünde kurulan tekke ve zaviyeler vasıtasıyla Anadolu coğrafyasını etkisi altına almış, Selçuklu topraklarının hemen her köşesine kurulan dinî ve sosyal müesseselerle kendini göstermeye başlamıştır. Toplumsal hizmet anlayışı çerçevesinde yürütülen bu faaliyetler vergi muafiyeti ile devlet tarafından desteklenmiştir. Ayrıca bu tür sosyal kurumların her türlü ihtiyacı başta padişahlar olmak üzere Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı dönemi hanedan üyeleri, devlet adamları ve hayır sahipleri tarafından vakfedilen menkul ve gayrimenkullerden elde edilen gelirlerden karşılanmıştır.

Belviran Kazası'nda Yesevilik, Mevlevilik ve Halvetiliğin yaygın olduğu tespit edilmiştir. İncelenen bölgede 34 adet tekke ve zaviye bulunuyordu. Genellikle kurucularının adı ile anılan tekke ve zaviyelerin önemli bir kısmının yapım tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Vakfiyede belirtilen şartlara göre idare edilen bu müesseselerin tasarruf etme yetkisi vâkıfın soyundan gelen erkek ve kadınlara verilirken, yeni atamalarda reşit, salih, bilgili ve liyakatli olanlara öncelik verilmiştir. Herhangi bir süre sınırlaması olmadan ifa edilen bir vazife, görevlinin vefat etmesi veya kendi isteği ile feragat etme ile nihayet bulurken çocuksuz olarak ölen bir görevlinin yerine ailesinden veya dışarıdan biri atanmıştır. Mütevellilik, şeyhlik ve zaviyedarlık çoğunlukla müştereken ifa edilmiştir. Vakıf gelirleri ile karşılanan ve günlük olarak belirlenen ücretler ise

²⁰⁴ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 126-127.

²⁰⁵ *VAD*, no: 1133, vr. 86b.

görev yapılan kuruma ait vakıfların çokluğuna ve zamana göre değişkenlik gösterirken, aynı görev bazı zamanlarda hiçbir ücret talep etmeden ifa edilmiştir.

Kadı arzı ve padişah beratı ile atanan görevlilerden hizmette kusuru olanlar, görevini yerine getirmeyen veya görev yerinde bulunmayanlar, haksızlıkla görevi üzerine alanlar durumun tespit edilmesiyle azledilerek olası aksaklıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Vakfiyede belirtilen hükümler mümkün olduğunca uygulamaya konulsa da bu şartlar kimi zaman istismar edilmiştir.

Belviran Kazası'nda bulunan tekke ve zaviyeler sosyal yaşama verilen değerlerin bir göstergesi olarak dikkat çeker. Bu kurumlara yapılan tayin, azil ve terfiler ise Osmanlı bürokrasisinin işleyişini göstermesi açısından önemlidir.

4. Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Basılmamış Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C.EV. DN 216, GN 10797; DN 339, GN 17242; DN 368, GN 18687; DN 655, GN 33040.

EV.ZMT. DN 201/49.

İE.EV. DN 24, GN 2813.

ML.VRD.TMT. GN 9814.

İstanbul Müftülüğü Evkaf Müfettişliği Arşivi

No: 329, 480, 522, 699.

Konya Şeriye Sicilleri

No: 2, 34, 92, 96, 99, 112.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Defteri

No: 591, 2176, 2178, 2180.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi Hurufat Defterleri

No: 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 1058, 1074, 1075, 1078, 1079, 1080, 1082, 1083, 1097, 1133, 1137, 1140, 1143, 1144, 1158.

Basılmış Arşiv Kaynakları

Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi, 1958, (haz. Feridun Nâfiz Uzluk), Ankara

COŞKUN, F., 1996, "888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri",

(İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Karaman Vilâyeti Vakıfları, (haz. Seyit Ali Kahraman), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 125.

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), I, Ankara 1996.

Diğer Yayınlar

AŞKAR, M., 1999, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXIX, s. 535-563.

BARKAN, Ö. L., 1942, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I, İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", VD, S. 2, s. 279-386.

CERAN, A. Ş., 1999, "Tarihi ve Sosyo Kültürel yönden Konya-Çumra: Alibeyhüyüğü", Konya.

_____, "Konya Alibeyhüyüğü Kuzvıran (Kuzören) Şeyh Hocenti Zaviyesi Vakfiyesi", Türk Araştırmaları Dergisi, S. 5 (1999), s. 171-181.

ÇİFTÇİOĞLU, İ., 2005, "Karamanlı Eğitim Öğretim Müesseseleri", Karaman Tarihi ve Kültürü II, Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, s. 501-530.

ERASLAN, K., 1989, "Ahmed Yesevî", DİA, II, İstanbul, s. 159-161.

ERDOĞRU, M. A., 1994, "Karaman Vilâyeti Zâviyeleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, S. 9, s. 89-158.

_____, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar II", Tarih İncelemeleri Dergisi, S. 2 (2003), s. 99-140.

FREDERICK De JONG, 2005, "Mustafa Kemâleddin el-Bekrî (1688-1749): Halvetiyye Geleneğinin Yeniden İhyâsı ve İslâhı", (çev. Ramazan Muslu), Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11, s. 69-83.

KARA, M., 1980, "Din, Hayat, Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler", Dergah Yayınları, İstanbul.

_____, 2011, "Tekke", DİA, XL, İstanbul, s. 368-370.

KARTAL, A., 2010, "Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Tasavvuf", Şiraz'dan İstanbul'a Türk-Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar, Kurtuba Kitap, İstanbul, s. 332-343.

KÖPRÜLÜ, F., 1991, "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- KÜÇÜKDAĞ, Y., 1995, "II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâli Ailesi", Aksarayı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____, 2005, "Konya'da Bir Mevlevî Manzumesi: Pîrî Mehmed Paşa Zâviyesi ve Vakfıyesi", Türk Tasavvuf Araştırmaları, Çizgi Kitabevi, Konya, s. 117-146.
- _____, 2005, "Osmanlı Döneminde Konya'nın Tasavvufî Hayatına Kısa Bir Bakış", Türk Tasavvuf Araştırmaları, Çizgi Kitabevi, Konya, s. 355-366.
- _____, 2005, "Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zaviyeler", Türk Tasavvuf Araştırmaları, Çizgi Kitabevi, Konya, s. 367-380.
- OCAK, A. Y., 1996, "Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü" Dergah Yayınları, İstanbul.
- _____, 2002, "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce", Türkler, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 429-438.
- ÖNGÖREN, R., 1999, "Osmanlıda Sûfilerin Farklı Toplum Kesimleriyle İlişki Tarzları", İslâm Araştırmaları Dergisi, S. 3, s. 9-22.
- _____, 2003, "Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyılda)", İz Yayıncılık, İstanbul.
- _____, 2004, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", DİA, XXIX, Ankara, s. 441-448.
- ÖZKÖSE, K., 2013, "Selçuklular Döneminde Tasavvuf İlminin Gelişim Seyri", II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Selçuklularda Bilim ve Düşünce, I, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya, s. 337-360.
- PAKALIN, M. Z., 1983, "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü", I-II-III, MEB Basımevi, İstanbul.
- SAVAŞ, S., 1992, "Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi", İstanbul.
- TANRIKORUR, B., 2004, "Mevleviyye", DİA, XXIX, Ankara, s. 468-475.
- TOSUN, N., 2013, "Yeseviyye", DİA, XLIII, İstanbul, s. 487-490.
- ULUDAĞ, S., 1997, "Halvetiyye", DİA, XV, İstanbul, s. 393-395.
- Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, II, (yay. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul.